

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Zlata Stejskalová

Kriminalita mládeže

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): květen 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 5. 2012

.....
Zlata Stejskalová

Děkuji vedoucímu práce prof. JUDr. Oto Novotnému, CSc. za vstřícný přístup,
cenné připomínky a spolupráci při zpracování mé diplomové práce.

OBSAH

Úvod.....	3
1. Vymezení pojmů	5
2. Kriminologická charakteristika, vývoj a struktura kriminality mládeže.....	8
2.1. Vývoj a statistiky kriminality mládeže na území ČR.....	8
2.2. Struktura kriminality mládeže.....	13
3. Úroveň poznatků o příčinách a podmínkách kriminality mládeže, charakteristické rysy.....	16
3.1. Kriminální etiologie.....	16
3.2. Vnitřní kriminogenní faktory.....	19
3.3. Vnější kriminogenní faktory.....	24
3.3.1. Rodina a rodinná výchova jako příčina kriminality mládeže.....	24
3.3.1.1. Manželství, rodina jako základní sociální skupina a funkce rodiny.....	24
3.3.1.2. Kriminogenní vliv neúplné či funkčně dezorganizované rodiny.....	28
3.3.1.3. Úplná, stabilní rodina a kriminalita.....	30
3.3.2. Škola.....	31
3.3.3. Využití volného času a zájmová sféra.....	36
3.3.3.1. Internet a sociální sítě, kyberšikana.....	38
3.3.4. Parta.....	42
3.3.5. Pracoviště.....	46
4. Kontrola kriminality mládeže.....	47
4.1. Trestní represe a prevence v kontrole kriminality.....	47
4.2. Klasifikace prevence kriminality.....	50
4.2.1. Sociální, situační a viktimologická prevence.....	51
4.2.1.1. Sociální prevence	51
4.2.1.2. Situační prevence.....	52
4.2.1.3. Viktimologická prevence.....	55
4.2.2. Primární, sekundární, terciární prevence	57
Závěrem.....	59
Seznam zkratk.....	61

Použitá literatura a prameny.....	62
RESUMÉ.....	65
ABSTRAKT.....	67
KLÍČOVÁ SLOVA – KEYWORDS.....	68

ÚVOD

Po roce 1989 se Česká republika nacházela v transformačním období. Směřovala od totalitního uspořádání společnosti k demokratickému modelu. V rámci tohoto uspořádání docházelo a stále ještě dochází ke změnám jak v oblasti politické, ekonomické, sociální, tak v oblasti psychologické, tedy v celé naší společnosti. Tyto, či podobné procesy jsou obvykle doprovázeny vzrůstem kriminality. Nejinak tomu bylo i u nás v České republice. Po roce 1989 kriminalita prudce vzrostla a nelze přehlédnout vysoký podíl mladé generace na struktuře zjištěných pachatelů a trend posunu výskytu negativních jevů do stále nižších věkových kategorií. Tento posun byl, díky tehdejšímu návrhu nového trestního zákoníku, kde bylo navrženo snížení věkové hranice trestní odpovědnosti mládeže z 15 let na 14 let, v nedávné době předmětem mnohých debat. Věková hranice trestní odpovědnosti mládeže zůstala však po mnohých debatách na věku 15 let. Sociálně patologické jevy mládeže byly a jsou předmětem pozornosti ze strany veřejnosti jak laické tak i odborné. Kriminalita mládeže se v České republice v posledních letech objevuje i ve své nejzávažnější formě – prekriminalitě dětí. U dětí a mládeže roste agresivita, brutalita, extremismus a závislost na drogách. Tyto závěry mě podnítily k tomu, abych se ve své diplomové práci zabývala kriminalitou mládeže s důrazem kladeným právě na příčiny a podmínky kriminality mládeže, poněvadž je nesporné, že bez poznání těchto příčin nelze kriminalitu mladistvých účinně potlačovat. Je mi jasné, že v posledních letech nelze vysoký stav kriminality mladé generace již zdůvodňovat uvolněnou porevoluční atmosférou a následnou kontinuitou této atmosféry.

Kriminalita je zákonitým jevem každé demokratické společnosti s tím, že je nepochybná její ekonomická, společenská, sociálně kulturní a mravní podmíněnost. Zamyslím-li se velice obecně nad příčinami kriminality u nás, dojdou k poznání, které bude možná pro někoho jen pouhou frází či klišé: všeobecné uvolnění morálních hodnot, oslabení citových pout v rodině, preference ekonomických zájmů, krize pedagogických institucí, vliv médií, sociálních sítí apod. Dle mého názoru je ovšem nelze podceňovat, protože jsou jakýmsi podhoubím, ze kterého kriminalita mládeže vyrůstá. Připomeňme časté negativní působení televize, filmu, Internetu. S těmito

problémy se ale potýká celý vyspělý svět.

Při zpracování této práce jsem tedy měla na zřeteli jednotlivé hlavní příčiny a podmínky kriminality dětí a mladistvých, protože poznání těchto příčin a podmínek by jistě mohlo velice pomoci k prevenci, částečnému potlačení a zmírnění kriminality dětí a mladistvých.

1. Vymezení pojmů

Úvodem tedy považuji za nezbytné, věnovat pozornost především ujasnění pojmů, které budou v této práci používány. „*Kriminologie je věda o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole. Slovo „kriminologie“ znamená doslova „věda o kriminalitě“ (latinskořecké slovo).*“¹

Delikvenci definuje Matoušek jako: „Všechny typy jednání, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků, ve stejném smyslu se užívá výraz delikventní chování.“²

Pojem sociálně patologické jevy (negativní společenské jevy) je definován jako „*takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“³ Vyznačují se trvalostí, masovostí a často jsou výchozí základnou ke kriminálnímu způsobu života (např. drogová závislost, prostituce, gambling, záškoláctví, anarchismus, rasismus, útěky z domova). Protispolečenská činnost je pak nejširším pojmem a zahrnuje jak kriminalitu, tak i delikvenci a negativní společenské jevy.⁴

Kriminalita mládeže představuje negativní sociální jev, který je charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé. Jde o výrazně multidisciplinární problematiku⁵. Jedná se o vážný společenský problém. Na trestání těchto osob se vztahuje zvláštní ustanovení i zvláštní způsob řízení a to dokud pachatel nepřekročí 18. rok svého života, kdy mladistvým je ještě pachatel, který spáchal provinění v den svých osmnáctých narozenin, stejně tak i osoba, která se stala zletilou podle občanskoprávních předpisů před dovršením osmnáctého roku věku. To upravuje zákon č. 218/ 2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen zákon o soudnictví

¹ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 15.

² MATOUŠEK, KROFTOVÁ, Mládež a delikvence, 2. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 315.

³ POKORNÝ, TELCOVÁ, TOMKO, Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe, Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 3.rozš.vyd., 2003, s. 186.

⁴ ŠTAFLOVÁ, R., Kriminologie, studijní texty, Praha: 2008, str.4.

⁵ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 16.

ve věcech mládeže)⁶, který znamenal významnou změnu a přelom v oblasti posuzování odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. Tento zákon umožnil nový přístup v řešení protispoločenského jednání mladých lidí a znamenal posun od represivního pojetí trestního práva k preventivnímu působení na mladé lidi. ZSVM definuje mládež jako děti a mladiství a to ve svém § 2 ods.1 písm.a). Dítětem mladším patnácti let je pak ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku, jak stanoví § 2 odst. 1 písm. b). Pojem mladistvý je pak vymezen v § 2 odst.1 písm.c) a to jako ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Pojem provinění, se kterým se setkáváme nově v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže tu nahrazuje trestný čin, přičemž význam zůstává stejný a zákonodárce nám tak dává najevo, že věří v možnou nápravu pachatele. Činem jinak trestným se pak rozumí protiprávní čin, který spáchalo dítě dle ZSVM.

Mládež je velká sociologická skupina, jež má ve společnosti jisté specifické postavení. Kromě toho, že je kategorií sociologickou, psychologickou, pedagogickou, biofyziologickou a svým způsobem i právní, je rovněž kategorií kriminologickou. Jednotlivé vědecké disciplíny se shodují v názoru, že jde o lidi v období fyzického a psychického dospívání, v němž probíhají kvalitativní přeměny v organismu, v duševním životě i v sociálním postavení jednotlivců, a které vrcholí dosažením relativně stálého stavu dospělosti. Situaci však komplikuje fakt, že tělesná vyspělost, duševní a sociální zralost nemusí nastupovat ve stejném čase a navíc na tělesnou vyspělost platí jiná kritéria než na duševní zralost a jiná kritéria platí zase na zralost sociální.

Používaná terminologie vychází jak ze společenských věd jako psychologie, sociologie, speciální pedagogika apod., tak i z práva veřejného a civilního. Někde se pojmy shodují, jinde se rozcházejí, překrývají se či dokonce chybí.⁷

Z hlediska kriminologického se společenská věková skupina mládež v našich podmínkách člení na tři věkové podskupiny, pro které používá své specifické termíny. Především hovoří o kategorii nedospělců – dětí předškolního věku, mladšího školního věku a staršího školního věku, tedy o osobách v období, kdy mohou spáchat pouze čin nazývaný jinak trestný nebo- li čin, který není trestným činem ani proviněním z důvodu

---

⁶ dále jen ZSVM.

⁷ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže, 1.vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 13.

nízkého věku pachatele.⁸ U protispolečenského chování jedinců ve věku do 15 -ti let vzhledem k nedostatku věku nejde o jednání trestné, postižitelné podle trestně právních norem. V mnohých případech však již v tomto věku vznikají základy delikventního vývoje jednotlivce. Z tohoto důvodu se v odborné literatuře i v praxi místo pojmů kriminalita dětí nebo kriminalita nedospělců používá pojem prekriminalita.⁹

Dalším důležitým kriminologickým pojmem je termín mladý dospělý. Zde máme na mysli osoby ve věku 18 až 24 (event. 25) let, někdy i osoby starší. Trestní zákon sice výslovně o této kategorii mladých dospělých nehovoří, nicméně v § 41 písm. f ji připomíná, když stanoví jako jednu z polehčujících okolností spáchání trestného činu ve „věku blízkém věku mladistvých“¹⁰. Termín mladý dospělý nezná ani zákon č. 218/ 2003 Sb. „*Současná soudní praxe se však od kriminologického pojetí liší tím, že přiznává tuto polehčující okolnost především osmnáctiletým, příp. devatenáctiletým pachatelům.*“¹¹

Poslední, pro mou práci nejdůležitější věkovou kategorií je kategorie mladiství, kdy tato kategorie mladistvých osob je vymezena v již zmíněném a citovaném § 2 písm. c zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Všechny tyto tři věkové podskupiny mají svá specifika, ke kterým je nezbytné přihlížet, jak při objasňování motivace trestné činnosti, tak při ukládání trestů nebo ochranných opatření.¹²

Při vypracování diplomové práce jsem používala terminologii obsaženou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Proto se níže užívaným pojmovým označením dítě rozumí „ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku“¹³ a pojmovým označením mladistvý pak „ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok věku“.¹⁴

---

⁸ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 453.

⁹ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže, 1.vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 13.

¹⁰ § 41 písm. f zákona č. 40 / 2009 Sb. trestní zákoník.

¹¹ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 453.

¹² NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 453.

¹³ § 2 odst.1 písm. b zákona č. 218 / 2003 Sb. ZSVM.

¹⁴ § 2 odst. 1 písm. c zákona č. 218 / 2003 Sb. ZSVM.

2. Kriminologická charakteristika kriminality mládeže, vývoj a struktura kriminality mládeže

Kriminalita mládeže je jednou ze součástí celkové kriminality, při jejím zkoumání vycházíme z obdobných zásad jako při zkoumání kriminality osob plně trestně odpovědných. Na druhé straně není možno opomenout i určitá specifika, podmíněná zvláštnostmi kriminologické charakteristiky kriminality mládeže. Tyto odlišnosti jsou spojeny s dynamikou a strukturou kriminality, s projevy a působením obecných příčin trestné činnosti a podmínek usnadňujících její páchaní, s osobností pachatele, s motivací a cíli trestné činnosti. Lze je zdůvodnit tělesným i psychickým vývojem, sociální nezralostí mladých lidí i dalšími faktory. Vzhledem k těmto zvláštnostem se mladí lidé často dostávají do určitých konfliktních situací, které vždy nedokáží řešit společensky žádoucím způsobem. Mnohdy se proto dopouštějí protispolečenských činů, jež nabývají charakteru trestné činnosti. Rozhodně je však třeba upozornit na to, že ne každé jednání mladého člověka přičítá se společenským zájmům je trestným činem. Činy soudně trestné jsou pouze ty, které po formální a materiální stránce naplní znaky skutkové podstaty trestného činu. Kriminalitě zpravidla předchází určitá porucha sociálních vztahů, která se konkrétně projevuje např. ve vztahu k výchově, vzdělání, k práci, v narušení struktury osobnosti. Kterákoli z těchto poruch má zpravidla určitý důsledek pro další vývoj jedince, odráží se v narušení jeho socializačního procesu, popř. může mít odraz v poškozování zájmů společnosti. A právě těmto poruchám, tomu, co předchází kriminalitě, tedy příčinám a podmínkám bude v následující kapitole věnována pozornost dopodrobna.

2.1. Vývoj a statistiky kriminality mládeže na území ČR

Pramenem základních dat o kriminalitě, jejích pachatelích, vývoji a struktuře jsou statistické ročenky kriminality ČR. Kdy policejní statistika vykazuje kriminalitu zjištěnou a objasněnou. V České republice je základním pramenem dat pro rozbor kriminality mládeže Statistika kriminality na území ČR, jež zpracovává Policie ČR.¹⁵

---

¹⁵ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-809236.aspx>.

Policie ČR je také jediným orgánem činným v trestním řízení, který registruje prekriminální dění.¹⁶ Druhým zdrojem, důležitým pro kriminologii jsou statistiky státních zastupitelství a soudů, tzv. justiční statistiky. Odpovědnost za jejich sestavování přísluší Ministerstvu spravedlnosti. Obsahují poznatky o stíhaných, obžalovaných a pravomocně odsouzených osobách, včetně dat o druhu uložených trestů nebo ochranných opatření. Uplatňují členění podle jednotlivých hlav trestního zákoníku. Další statistikou, kterou lze v kriminologii využít, je statistika Vězeňské služby, která obsahuje údaje o výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, tedy o obviněných a odsouzených osobách. Na významu také díky rozvoji nejrůznějších alternativních trestů a opatření postupně nabývá statistika Probační a mediační služby ČR.

Dva hlavní statistické systémy o kriminalitě, které se nabízejí českým kriminologům, tedy policejní statistiky a statistiky státních zastupitelství a soudů, však nejsou vzájemně sjednoceny, a to ani metodicky, ani organizačně. Vyplynávají z různého pojetí, což může českým kriminologům působit určité potíže.

Kriminální statistika se na našem území vyvíjela postupně. Její počátky sahají do 18. století. Tehdejší evidence kriminality ale samozřejmě neměla podobu, jakou známe dnes. Kriminalita mládeže, registrovaná orgány činnými v trestním řízení, byla v Československu v systematických řadách evidována od šedesátých let dvacátého století. V osmdesátých letech byla kriminalita mládeže v České republice poměrně stabilní, a to v počtu objasněných skutků, kterých se dopustila mládež (zhruba 15% na celkové kriminalitě). V devadesátých letech pak docházelo k postupnému nárůstu kriminality a nárůst kriminality spáchané mládeží byl ještě výraznější. Kriminalita mládeže stoupla z 15 % na 20 % podílu na objasněné kriminalitě. Každý pátý objasněný kriminální skutek byl tak spáchán mládeží do osmnácti let.¹⁷ I u kriminality mládeže platí, že „*je převážně záležitostí chlapců, děvčata se trestné činnosti dopouštějí mnohem méně (1:20) a méně často za použití násilí. Páchají především podvody, krádeže a kriminalitu ve spojení s drogami a prostitucí*“.¹⁸ Nutné je ovšem počítat i s vysokou mírou latentní kriminality, zejména pokud jde o méně závažné, bagatelní delikty, které jsou u mládeže téměř normální záležitosti, ale pouze malá část z nich je odhalena a stíhána. Pravděpodobně tato skutečnost do určité míry souvisí i s vyšší

¹⁶ ZOUBKOVÁ, I Kontrola kriminality mládeže, 1. vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 12.

¹⁷ ZOUBKOVÁ, I Kontrola kriminality mládeže, 1. vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 19.

¹⁸ ZOUBKOVÁ, I Kontrola kriminality mládeže, 1. vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 20.

tolerancí společnosti vůči pachatelům méně závažných trestných činů z řad dětí a mladistvých (např. vandalismus ve formě rozbíjení oken, tzv. grafity, ničení telefonních budek, krádeže v obchodech, zranění druhého uhozením).

Jak již bylo řečeno, po roce 1989 byl zaznamenán vysoký nárůst kriminality a to nejen obecně, ale právě i u kriminality dětí a mladistvých a to více než dvojnásobně. Kulminaci zaznamenáváme v roce 1996, kdy statistiky uvádějí více jak 23 000 pachatelů mladších 18 let.¹⁹ Od tohoto roku kriminalita pachatelů do 18 let pozvolna klesala, ustalovala se, v letech 2009, 2010 je opět zaznamenán pokles a jako pozitivní se může jevit, že v policejních statistikách zaznamenáváme dlouhodobý trend poklesu registrované kriminality mládeže²⁰. K optimismu je však třeba obezřetnosti, jak uvádím v této kapitole v následujících odstavcích. Celkově tedy v roce 2010 spáchaly děti mladší 15 let 1 584 skutků, což znamená pokles o - 32,1 % tedy - 749 skutků. Mladiství spáchali celkově v roce 2010 5 339 skutků, tedy pokles zaznamenáváme o - 25%, tedy - 1 784 skutků. Nejvyšší podíl mladistvých na celkovém počtu vyšetřovaných a stíhaných osob byl Policií ČR evidován v Moravskoslezském kraji (5,4%) a v kraji Vysočina (4,9%). Nejnižší byl naopak a pro mnohé možná překvapivě v hlavním městě Praze (1,5%)²¹. Není však úlohou této práce zabývat se mírou kriminality v jednotlivých krajích naší země, i když by to byla jistě také zajímavá práce.

Co se statistik obecně týká, pokud bychom se do analýzy pustili bez dostatečného porozumění, o jaký typ údajů se jedná, jak jsou zpracovány a jakou výpovědní hodnotu ve vztahu k realitě mají, získáme zřejmě zkreslené představy o kriminalitě. Nejdůležitější otázkou, na niž očekáváme od kriminálních statistik odpověď, je rozsah kriminality. Tedy kolik trestných činů se v určitém časovém období a na určitém území odehrálo. Pokud mluvíme o rozsahu kriminality zachyceném v kriminální statistice, vždy máme na mysli počet činů, které z hlediska trestního práva definujeme jako činy trestné, eventuálně jinak trestné (týká se případů, kdy pachatel není trestně odpovědný) a které byly registrovány na určitém území v určitém čase. Tímto údajem se dobereme k absolutním číslům. Bohužel tato absolutní čísla neodráží demografické vlivy, proto kriminologie potřebuje spolehlivější měřítko než jen její rozsah a tím jsou hodnoty intenzity kriminality, někdy označované termínem „úroveň“.

¹⁹ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s.454.

²⁰ Tabulka č. 1. s. 11.

²¹ III_ Zpráva2010.pdf, s. 17 <http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>.

„V úrovni je samotný rozsah přepočítán na počet obyvatel, žijících ve sledovaném období na příslušném území. Výsledek se obvykle uvádí pomocí tzv. indexu kriminality (nejčastěji v poměru ku 100 000 obyvatel), pro jehož výpočet platí jednotný a snadno odvoditelný vzorec.“²² Teprve indexy nám umožní konstatovat, zda kriminalita dětí a mladistvých klesá, stoupá, nebo se udržuje zhruba na stejné úrovni.

$$\text{Index kriminality} = \frac{\text{Počet trestných činů}}{\text{Počet obyvatel na daném území}} \times 100\,000$$

Ani index kriminality však není prost různých zkreslení. Údaj o obyvatelích, který dosazujeme do tohoto vzorce se např. nekryje se skutečným počtem osob, jež se pohybují ve sledovaném čase na daném území. Přesto však tyto analýzy poskytují užitečné poznatky a to nejen pro kriminology. Stejně tak, pokud chceme odhalit hlubší souvislosti vývoje trestné činnosti na určitém území a v určitém čase, si musíme být jisti, že v nich je podchycen stále tentýž okruh jevů.

Významnou roli, která může mít velký vliv na statistiky kriminality, jsou legislativní změny v oblasti trestního práva, tedy určité procesy kriminalizace a dekriminalizace, kdy díky kriminalizaci se stává trestným činem jednání, které dříve trestné nebylo, nebo je trestní odpovědnost rozšířena na více osob. Dekriminalizace pak znamená, že dříve trestné činy již trestnými činy nejsou, je zmírněna trestní represe, nebo je trestní odpovědnost zúžena. Jako příklad můžeme uvést úpravu trestního zákona v roce 2002, kdy byla zvýšena minimální škoda, která tvoří u řady trestných činů znak skutkové podstaty, z 2 000 Kč na 5 000 Kč. Pokud uvážíme, že převážnou většinu přečinů a činů jinak trestných tvoří u dětí a mladistvých právě majetková kriminalita, tedy krádeže, pro něž je tato hranice určující, musela se tato změna do statistik o celkové kriminalitě dětí a mladistvých promítnout. Celá řada trestných činů se ze dne na den ocitla pouze mezi přestupky, které u nás nejsou statisticky evidovány. A samozřejmě nesmíme zapomenout na přijetí nového Trestního zákoníku, účinného od 1.

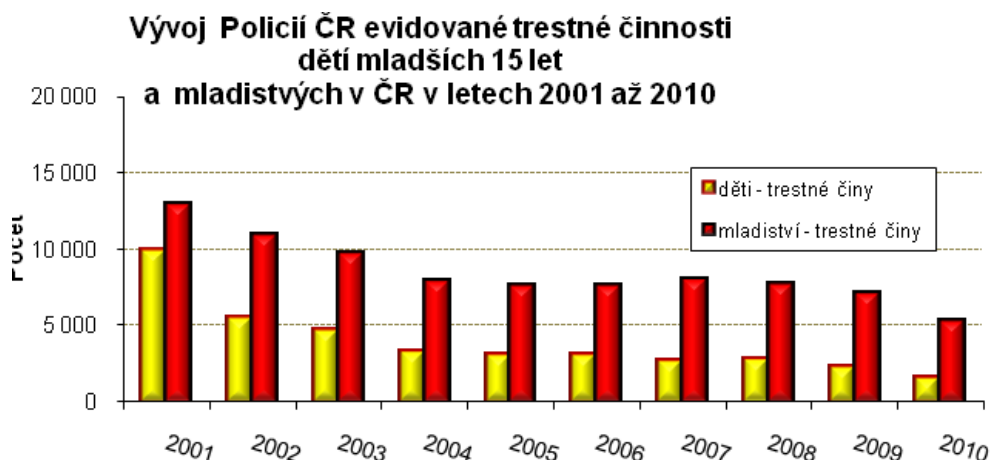
---

²² TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.63.

ledna 2010. I tento zákon a změny v něm zakotvené výklad statistik již nyní ovlivňuje a v následujících letech ovlivní. Proto je třeba zůstat obezřetný a vyhnout se předčasnému optimismu. „Objevují se dokonce názory, že nejrůznějších změn v trestním zákonodárství bylo v posledních letech takové množství, že komentovat skutečné trendy kriminality pouze na základě kriminálních statistik je zhora nemožné.“²³

Dalšími činiteli, které můžeme zmínit a které ovlivňují statistiky kriminality, jsou např. časové prodlevy (ne každý trestný čin, který je spáchán, jen zaregistrován ve stejném roce), filtrace (jen část pachatelů je stíhána, obžalována, odsouzena), demografické vlivy (mimo formu indexu je třeba zohlednit počty mužů a mladých lidí, čím větší bude zastoupení v populaci, tím vyšší hodnoty v počtech trestných činů můžeme očekávat), omyly či chyby (ať již úmyslné či nedbalostní, nelze při samotném zpracování dat vyloučit). Jako ukázkou trendů vývoje kriminality dětí a mladistvých uvádím tabulku č.1, která obsahuje absolutní čísla, je sestavená z policejní evidence a týká se objasněné kriminality.

Tabulka č. 1

Pramen: policejní statistika

²³ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.80.

2.2. *Struktura kriminality mládeže*

Co se týče struktury kriminality mládeže, tak ze statistik vyplývá, že nejčastěji páchanou trestnou činností mládeže je majetková kriminalita. Dominují zde především krádeže prosté, krádeže vloupáním a kapesní krádeže. Je to například spojeno i se získáváním prostředků na drogy. Varovným signálem však může být poměrně vysoký podíl mladistvých na pachatelích loupeží a to 13,1 %. Kromě nejrozšířenější majetkové trestné činnosti se stále více u dětí a mladistvých setkáváme s trestnou činností páchanou prostřednictvím internetu, např. šíření a přechovávání pornografie, porušování autorských práv stahováním hudby, filmů apod. a v neposlední řadě také podněcováním k nenávisti vůči skupině osob i jednotlivcům, k omezování jejich práv a svobod.

Druhou nejčastější skupinu trestné činnosti představuje násilná kriminalita. Významným znakem je zde stoupající stupeň brutality pachatelů, páchání trestné činnosti ve skupině, často i pod vlivem alkoholu. Věkový průměr pachatelů násilné kriminality se stále snižuje. To bylo zřejmě i jedním z podnětů návrhu snížení hranice trestní odpovědnosti mladistvých na věk 14 let. III.Zpráva 2010, uvedená na stránkách Ministerstva vnitra ČR uvádí²⁴: „Z celkového počtu objasněných vražd spáchali mladiství 4 skutky (-1). Za posledních deset let bylo nejvíce vražd spácháno dětmi i mladistvými v roce 2004 (4 trestné činy dětí a 12 trestných činů mladistvých).“

Další typickou formou trestné činnosti mládeže je výtržnictví a mravnostní kriminalita. Velice závažnou formou kriminality, jak jsem již zmínila výše v souvislosti s internetem, jsou rovněž trestné činy s rasovým a národnostním podtextem, kterými pachatel verbálně nebo graficky útočí na osoby nebo jejich majetek či potlačuje jejich zaručená práva a svobody pro rasovou, etnickou, národnostní nebo náboženskou odlišnost.

Typickými způsoby jsou pak zejména:

- verbální útoky (urážlivé výroky, nadávky, vyhrožování)
- útoky v grafické formě (např. vydávání a rozšiřování článků propagujících rasovou výlučnost a nadřazenost)

---

²⁴ <http://www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality-dokumenty.aspx>

- fyzické násilí proti tělesné integritě nebo majetku (např. útoky zápalnými lahvemi nebo výbušninami na obydlí)

Mezi další typickou formu trestné činnosti mládeže patří drogová kriminalita. Ta je problémem převážně ve velkých městech, ale setkáváme se s ní bohužel i v malých městech a nedaří se ji snižovat. Jde o trend, který nelze vyjádřit výhradně statistickými ukazateli, jelikož převážná část této trestné činnosti páchané dětmi i mladistvými není podchycena. Jde zejména o :

- šíření toxikomanie (prodej drog, přemlouvání k požívání drog, poučování, jak drogu aplikovat)
- nedovolenou výrobu omamných a psychotropních látek a jedů (držení omamných a psychotropních látek a jedů jak pro jiného, tak i pro vlastní osobu ve větším množství)

Tabulka č. 2

Vývoj počtu Policií ČR evidovaných trestných činů spáchaných dětmi mladšími 15 let v ČR

Druh kriminality	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vraždy celkem:	4	1	1	2	3	0	2
Loupeže	287	215	238	190	260	225	128
Úmyslné ublížení na zdraví	174	152	127	135	108	87	96
Vydírání	122	101	101	86	71	82	66
Násilné činy	705	581	544	498	499	455	349
Mravnostní činy	92	104	74	86	93	100	97
Krádeže vloupáním do bytů	60	67	91	53	48	54	22
Krádeže vloupáním	808	683	642	526	549	442	319
Krádeže věcí z automobilů	182	112	74	86	134	81	31
Krádeže jízdních kol	40	41	27	21	12	21	14
Krádeže prosté	994	999	1044	800	733	602	334
Majetkové činy	1953	1786	1820	1457	1409	1145	748
Výtržnictví	89	83	85	113	73	49	57
Ned.výr.a d.psych.l. a jedů	68	103	99	58	89	94	54
Šíření toxikomanie	14	22	12	7	9	2	4
CELKOVÁ KRIMINALITA	3319	3086	3086	2710	2783	2333	1584

Tabulka č. 3

Vývoj počtu trestných činů spáchaných mladistvými v ČR dle jednotlivých druhů kriminality

Druh kriminality	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vraždy celkem:	12	2	4	10	6	5	4
Loupeže	611	543	450	460	454	431	311
Úmyslné ublížení na zdraví	365	327	296	356	285	298	298
Vydírání	152	114	93	116	79	98	72
Násilné činy	1341	1149	990	1082	958	969	810
Mravnostní činy	161	190	175	184	155	174	166
Krádeže vloupáním do bytů	227	193	165	159	159	148	125
Krádeže vloupáním	1775	1722	1572	1472	1426	1412	1277
Krádeže věcí z automobilů	578	589	456	414	428	368	247
Krádeže jízdních kol	476	387	359	235	267	220	206
Krádeže prosté	2680	2674	2333	2238	2163	1847	1537
Majetkové činy	4701	4643	4159	3966	3844	3472	3033
Výtržnictví	215	196	192	211	152	150	156
Ned.vyr.a d.psych.l. a jedů	207	223	193	128	164	146	118
Šíření toxikomanie	26	26	23	11	10	4	1
CELKOVÁ KRIMINALITA	7886	7614	7605	8079	7728	7123	5339

Co se týče způsobu páchaní trestných činů, výrazný vliv tu má věk. Vliv věku se projevuje zprostředkovaně tím, že věk pachatele předurčuje stupeň rozvoje somatických a psychických vlastností pachatele, zkušenostních struktur a regulačních mechanismů jeho činnosti. Nutno je tedy přihlédnout k nedostatku životních zkušeností. Charakteristickými rysy trestné činnosti mládeže je na rozdíl od kriminality dospělých snazší odhalitelnost, protože je páchána zpravidla spontánně, dále že je páchána ve skupinách a bez plánovité přípravy. Často je to určitá impulzivita v obecném smyslu, která vychází z jisté netrpělivosti, neochoty a „*neschopnosti odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu nebo se některých potřeb vzdát.*“²⁵ „*Nad rozumovou motivací převládají motivace emotivní, impulzivní pod vlivem momentální situace.*“²⁶ Způsob provedení má také své typické zvláštnosti jako např. zbytečné ničení věcí, neúměrná brutalita, tendence svěřovat se po činu jiným osobám. Použití násilí často pokračuje i po dosažení cíle. Jedním z druhů násilí vůči věci jsou i projevy tzv. vandalismu. K násilí se tu ovšem připojuje také neucta k cizímu majetku (ačkoli u současné mládeže jde

²⁵ VEČERKA, K., ZOUBKOVÁ, I. : Kriminalita mládeže a proti mládeži. In Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s.359.

²⁶ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže, 1.vyd. Dobrá Voda: Čeněk Aleš, 2002, s. 16.

spíše o neúctu k majetku obecně, včetně vlastního), předmětům kulturní hodnoty atd.²⁷ V prostředích jako jsou školy, internáty, dětské domovy apod. se pak často setkáváme též se šikanou, šikanováním. Velmi výrazným prvkem, se kterým se u kriminality páchané mládeží setkáváme je fenomén spolupachatelství.²⁸

Následná kapitola se pak věnuje jednotlivým hlavním příčinám a podmínkám kriminality dětí a mladistvých, protože mi je jasné, že poznání těchto příčin a podmínek by jistě mohlo velice pomoci k prevenci, částečnému potlačení a zmírnění kriminality dětí a mladistvých.

3. Úroveň poznatků o příčinách a podmínkách kriminality mládeže

3.1. Kriminální etiologie

Kriminalita mládeže je dnes vážným společenským problémem na celém světě, i když její příčiny a projevy jsou v té či jiné zemi rozdílné. Účinnost omezování kriminality obecně i kriminality mládeže konkrétně závisí do značné míry právě na úrovni poznání těchto příčin a podmínek jejího vzniku.

Etiologie sociálně deviantních jevů je nauka zabývající se poznáváním faktorů, které mohou zapříčinit vznik chování, jež se odchyluje od hodnot a norem akceptovaných danou společností a to v negativním smyslu. Zajímá se o chování asociálního či antisociálního charakteru. Pomocí poznatků různých vědních oborů od biologie přes psychologii k sociologii hledá příčiny sociálně deviantních jevů a tyto pak popisuje a analyzuje.²⁹ Předmět kriminální etiologie je pak užší. Zkoumá příčiny vzniku kriminality, nejzávažnější součásti sociálněpatologických jevů. Cílem kriminální etiologie je najít odpovědi na otázky okolností a podmínek, které vedou ke vzniku

---

²⁷ Blíže např. VEČERKA, K., ZOUBKOVÁ, I. : Kriminalita mládeže a proti mládeži. In Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie, Eurolex Bohemia, Praha 2001, s 361.

²⁸ „ Pro věkovou kategorii dětí a mladistvých je při páchání trestné činnosti dlouhodobě potvrzováno spolupachatelství (u majetkové trestné činnosti až stoprocentní)“. (Zoubková, I: Kontrola kriminality mládeže, Dobrá Voda: Čeněk Aleš 2002, s.16) Obdobně Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V: Kriminalita mládeže, PA ČR, Praha 2001, s.22, Novotný O., Zapletal J. a kol. Kriminologie, Eurolex Bohemia Praha 2001, s. 362, Večerka K., Zoubková I.,: Kriminalita mládeže a proti mládeži.

²⁹ Přehled jednotlivých etiologických přístupů k sociálním deviacím viz. MUNKOVÁ, G.: Sociální deviace, Karolinum, Praha 2001.

kriminality, hledat a vysvětlit tzv. kriminogenní faktory.

Na základě studia odborné literatury jsem dospěla k závěru, že zabývat se názory na příčiny a podmínky delikventního jednání mladistvých není vůbec lehký úkol. Orientaci ztěžuje i obrovské množství literatury, ovšem autoři se velice často zaměřují pouze na částečné rozpracování toho kterého problému, jejich přístupy jsou vzájemně izolované a často naprosto odlišné. I tady však můžeme v průběhu století a let zaznamenat vývoj a to vznikem jednotlivých různých teorií příčin, které často znamenaly zcela odlišné názory a postupy, zcela odlišné směry v kriminologii a kriminologickém výzkumu. V současné době nedominují však ani směry pozitivistické, ani směry klasické či neoklasické, které zpravidla vyzdvihují pouze jeden působící činitel. Nejvíce se osvědčuje přístup, který můžeme označit jako multifaktorový³⁰, jenž umožňuje studovat více faktorů současně.

Výstižně situaci hodnotila již Zpráva sekretariátu OSN v Ženevě z roku 1969: „Výzkum etiologie delikventního jednání mládeže byl a je nejvíce fascinující a nejpočetnější, současně však také nejvíce neplodný ze všech snah. Stovky studií se zabývají příčinami delikventního chování mládeže, ale ani jedna teorie uspokojivě nevysvětluje kauzalitu.“ Přestože tato zpráva pochází sice z roku 1969 a nyní jsme v roce 2012, tak zhodnocení této zprávy, že žádná teorie uspokojivě nevysvětluje kauzalitu, i když se tímto tématem spousta studií zabývá, zůstává v současnosti bohužel stále stejné.

Za příčiny trestné činnosti považujeme ty jevy a procesy, které ve společnosti ovlivňují existenci kriminality jako sociálního jevu. Jde tedy o takové sociální jevy a procesy, které vyvolají záměr spáchat trestný čin nebo vyvolávají lhostejnost, nezodpovědnost či nedbalost na jejichž základě dojde ke spáchání trestného činu z nedbalosti. K takto vymezeným příčinám trestné činnosti se dále připojují podmínky. Podmínka³¹ je nadaná schopností vytvořit odpovídající situaci, v níž dojde k realizaci příčiny. Jednodušeji vyjádřeno mluvíme o okolnostech, které jsou schopny ulehčit realizaci protispolečenského jednání.

Je nezbytné zdůvodnit, že zkoumání příčin kriminality přestává být záležitostí té či oné vědní disciplíny, což je projevem postupného překonávání izolovanosti jednotlivých vědních oborů. To také umožňuje stále hlubší poznání člověka,

³⁰ Multifaktorový přístup představují např. E.Ferri nebo manželé Glueckovi.

³¹ CHMELÍK, J. Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha: MV ČR, 1998. s.7.

biologických zákonitostí tohoto složitého organismu i vlivů, již na něj od narození působí a formují ho v sociální bytost. Jinak řečeno, zkoumání příčin a podmínek trestné činnosti není úkolem pouze kriminologickým, ale je také předmětem zájmu psychiatrie, psychologie (vývojové, sociální, pedagogické), sexuologie, sociologie, speciální pedagogiky a dalších příbuzných věd.

Vysvětlit příčiny kriminality dětí a dospívajících lze prostřednictvím různých teorií kriminality: biologických (výzkumy dvojčat³², adopční studie), psychologických³³ (psychodynamické přístupy), sociálně - psychologických (teorie sociálního učení) nebo také sociologicky orientovaných³⁴ (teorie delikventních subkultur, teorie diferenciálních příležitostí apod.). Účelem této práce však není zabývat se podrobně jednotlivými teoriemi. Mimo to, žádná z nich není přijímána všeobecně a jak jsem již zmínila výše, většina vyzdvihuje jeden působící činitel nebo jen určité vybrané činitele, proto nemůže poskytnout výsledky, jaké bychom očekávali a přáli si.

Dle mého názoru je podstatná vzájemná provázanost a podmíněnost jednotlivých kriminogenních faktorů – tedy okolností, které jsou pro vznik kriminality mladistvých příznivé, např. genetických předpokladů, vlivů rodiny a nejbližšího sociálního okolí. To znamená, že příčiny kriminality mladých lidí je možno odvodit z chyb a poruch, které se vyskytují v jejich biologické a psychické oblasti, ale také v neadekvátním vlivu sociálního prostředí. Žádný z těchto faktorů sám o sobě nevysvětluje sociálně – patologické chování jednotlivce v celistvosti.

S přihlédnutím k výše uvedenému můžeme příčiny delikventního jednání rozdělit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní příčiny patří např. slabý typ nervového systému, psychické nebo fyzické nedostatky, poškození mozku v období nitroděložního vývoje nebo v raném dětství atd. Mezi vnější příčiny patří prostředí, ve kterém se dítě vyvíjelo: především rodina, škola, kamarádi, životospráva aj.

Podle mého názoru hovoří někteří autoři ve svých dílech pouze o *exogenních* příčinách, zatímco ostatní podceňují. Např. oblast působení dědičných vlivů byla v naší

---

³² Např. K.O.Christiansenem v roce 1977. Christiansen sám však „poukázal na skutečnost, že prostředí jednovaječných dvojčat má mnohem více podobných charakteristik, včetně sociálních, než je tomu u dvojvaječných,“ Neumann, J. Základní kriminologické školy a směry. In Novotný, Zapletal a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s..74.

³³ Mezi zastánci psychologicky zaměřených teorií vysvětlujících vznik sociálně deviantního jednání patří např. H. J. Eysenck.

³⁴ Teorie přiklánějící se k sociologickému vysvětlení vzniku sociálně deviantního chování představují např.: R. K. Merton, E. H. Sutherland nebo T. Hirschi.

republiky z ideologických důvodů dlouho zamlčována. Podíl dědičnosti při vývoji člověka se však nedá popřít, tvoří rámec jeho možností a stojí často u kořenů odlišného socializačního vývoje jedince. Tak to činí např. Vantuch³⁵, který velice široce hovoří o vlivu vnějšího prostředí na dítě a mladistvého (rodina, pracoviště, škola, prostředí pro volný čas), zatímco oblast biologickou a psychologickou prakticky opomíjí, což považují za chybu.

Kriminologické i psychologické výzkumy nasvědčují tomu, že k základním faktorům ovlivňujícím delikvenci mládeže patří zejména:

- zvláštnosti biologické podmíněné genetickou výbavou, duševními poruchami, osobnostními dispozicemi, závislostmi
- zvláštnosti psychologické – podmíněné věkem, dospíváním
- vlivy prostředí – poruchy socializace (začleňování se do společnosti)
- společenské změny – posuny hodnotových orientací
- další rizikové faktory³⁶

O zjišťování příčin a podmínek trestné činnosti se pojednává i v § 89 odst. 1 písm. f. tr. řádu, kde je stanovena povinnost orgánů činných v trestném řízení zjišťovat okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.³⁷ Objasňování takto vymezených příčin a podmínek je nejhlubší v průběhu dokazování při hlavním líčení. Jako důkazní prostředky soud používá výsledek obžalovaného mladistvého, šetření a zprávy orgánů péče o mládež, předložený znalecký posudek z oboru psychiatrie a psychologie, výsledek svědků, věcné a listinné důkazy.

3.2. Vnitřní kriminogenní faktory

Endogenní příčiny kriminality tkví v určitých zvláštnostech osobnosti. Známe spousty teorií, které se v průběhu let zabývaly či zabývají příčinami kriminality jako vnitřními kriminogenními faktory. Řadíme tu biologické a psychologické kriminologické teorie. Téma, které ovládlo práci mnoha biologicky orientovaných

³⁵ VANTUCH, P., Kriminalita mládeže a její prevence, 1. vyd., Praha: Horizont, 1984, s.84- 86.

³⁶ ŠTAFLOVÁ, R., Kriminologie, studijní texty, Praha 2008, s.55.

³⁷ § 89 odst.1 písm. f zákona č.141/ 1961 Sb., trestní řád.

kriminologů a dodnes je hodně diskutováno, se týká dědičnosti delikventního chování.³⁸ Každý jedinec přichází na svět s určitou genetickou výbavou, rodí se do konkrétních sociálních podmínek, do určitého sociálního prostředí. Oblast působení dědičných vlivů je v dnešní psychologii široce diskutovaná otázka. Zjišťuje se podíl heredity a prostředí při rozvoji osobnostních rysů. Jde o hledání existence specifických genů, které jsou schopny přenášet sklony ke kriminálnímu jednání z jedné generace na druhou. Metod, kterými se kriminologové pokoušeli tyto důkazy odhalit, je více. Mezi ty nejvýznamnější patří studie dvojčat, studie kriminálních rodin a adopční studie³⁹. Jako příklad z výše uvedených studií uvádím studia jednovaječných dvojčat, u nichž se předpokládá stejné nebo obdobné genetické vybavení, takže rozdílnosti v jejich životních osudech mohou být lépe analyzovány. Výsledky těchto analýz vedou k závěru, že člověk si narozením přináší na svět určité dispozice, samy o sobě ani dobré ani špatné, pouze některé z nich jsou rizikovější a jejich pozitivní modifikace obtížnější. Jak uvádí Nakonečný ve své knize *Základy psychologie: „Dědičné predispozice vytvářejí jen určité předpoklady pro formativní vliv zkušeností. Pokud nejsou přítomny v extrémní míře, nemusí v tomto smyslu znamenat nic osudového. První zkušenosti získává dítě v rámci rodinné výchovy, která tak může určité dědičné vlohy využívat, nebo potlačovat.“*⁴⁰ Pro vztah dědičnosti a prostředí platí i další výrok I. Štúry: *„Dědičnost poskytuje individuu určité možnosti i hranice vývoje, stejně jako mu to poskytuje i celkové sociální prostředí se svými podporami a překážkami rozvoje jeho schopností. Oba dva faktory se projevují vždy jen ve vzájemné interakci.“*⁴¹ Je tedy zřejmé, že s přibývajícím věkem ubývá vlivu dědičnosti a přibývá vlivu zkušeností. Tyto studie, ať již studie dvojčat, studie adopčních či kriminálních rodin, které tyto a podobné jevy zkoumaly, nashromáždily relativně přesvědčivé důkazy. Přesto však platí i tady, že síla těchto závěrů je omezená, jelikož žádný ze závěrů dané studie nedokáže vysvětlit delikventní chování jako celek. Žádná biologická abnormalita negarantuje kriminální chování a není ani nezbytným průvodním jevem. Opět platí, ne každý člověk, který vykazuje určité znaky, musí spáchat nějaký trestný čin a stejně tak u mnohých pachatelů odchylky daného druhu neobjevíme.⁴²

³⁸ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.131.

³⁹ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.133.

⁴⁰ NAKONEČNÝ, M., Základy psychologie, 1.vyd. Praha: Academia. 1998, s. 127.

⁴¹ NAKONEČNÝ, M., Základy psychologie, 1.vyd. Praha: Academia. 1998, s. 128.

⁴² TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.134.

Náklonnost k neadekvátnímu jednání může rovněž vyplývat z tzv. lehké mozkové dysfunkce. Jedná se o poškození centrální nervové soustavy vznikající často v perinatálním období života dítěte (tj. v období od početí dítěte do deseti dnů po porodu) a projevuje se zvláště v oblasti psychomotorické, mentální a volní. V průběhu nitroděložního vývoje může dojít vlivem různých chorob, fyzických a psychických zátěží, kterým je matka vystavena, k negativnímu formování jednotlivých orgánů, především mozku. Syndrom lehké mozkové dysfunkce je mnohdy způsoben též komplikacemi při porodu. Postižené dítě se pak projevuje psychickou labilitou, psychomotorickým neklidem, impulsivním jednáním, pohybovou neobratností a spíše podprůměrným IQ⁴³.

Další skupina poruch chování vzniklá na podkladě nedostatků v oblasti intelektu je zastoupena především *oligofrenií*, tedy sníženou rozumovou schopností nebo-li slabomyslností. Oligofrenik je člověk nedostatečně vyvinutý v oblasti rozumového vnímání a chápání a důsledkem toho je nesamostatný.⁴⁴ Intelektová úroveň mladých delikventů bývá obvykle snižena jako následek psychosociální zanedbanosti. Z hlediska trestné činnosti zde přicházejí v úvahu jen debilové, a to proto, že idioti a imbecilové jsou zpravidla umístěni v ústavech sociální péče, a také proto, že i páchaní jednoduché trestné činnosti vyžaduje přece jenom alespoň určitý stupeň inteligence.

Z hlediska kriminologie mohou mít význam i další anomálie⁴⁵, které poznamenávají vnější vzhled člověka nebo jeho zdravotní stav, např. invalidita. Invalida je na základě svého postižení vyřazován z mnohých činností svých vrstevníků, navíc bývá pro svou fyzickou vadu terčem posměchu a je pak vytlačován na okraj skupiny (zejména u mládeže). Reakce takového invalidy pak mohou být různé, od uzavření se do sebe až k náhradnímu, mnohdy delikventnímu uspokojování potřeb či kompenzaci duševních traumat.

S kriminalitou mohou souviset i jiné biologické vlastnosti organismu. Lidé např. reagují různě na alkoholovou intoxikaci, což je způsobeno individuálním vybavením organismu vhodnými protilátkami. To mívá neblahé důsledky pro některé mladé jedince, kteří neznají svou reakci na alkohol a pak ztrácejí veškeré kontrolní

---

⁴³ VÁGNEROVÁ M., Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání, dotisk 1.vyd.Praha: Karolinum 2008, s.11-16.

⁴⁴ TŮMOVÁ, V., Oligofrenie, www.handicapovani.zdrave.cz/oligofrenie/, r.2011.

⁴⁵ Anomálie jsou zjevné odchylky od toho, co je v dané společnosti standardní, typické, např. psychické anomálie, fyzické anomálie.

mechanismy svého chování. Nejnebezpečnější biologicky podmíněnou reakcí na alkohol je *agresivita* (verbální nebo fyzická), jež stojí velmi často u zrodu trestné činnosti mládeže.

O adekvátním či neadekvátním chování mladých lidí rozhodují kromě charakteristik biologických také psychické charakteristiky. V kriminologických výzkumech zjišťujeme výskyt nedostatečného rozumového vývoje, duševní poruchy u mladistvých, kteří se dopustili antisociálního jednání v podobě provinění. Pokud se nedostane těmto postiženým dětem a mladistvým účinná léčebně terapeutická pomoc, může se projevit a také se projevuje tento komplex jako kriminogenní faktor.

Poruchy chování, jež mám na mysli, patří do sféry medicínské. Dělí se na poruchy chování vzniklé na podkladě psychického onemocnění, dále na poruchy chování, kdy zdrojem jsou nedostatky v oblasti intelektu, a poruchy chování na podkladě tělesných onemocnění.

Mezi psychická onemocnění patří *psychózy*, které se považují za závažná duševní onemocnění, při kterých je postižena celá osobnost člověka. Jedinec není schopen navázat a udržet sociální vztahy s ostatními, postupně ztrácí schopnost jakéhokoli kontaktu s okolím. Na psychózu usuzujeme zejména v těch případech, pokud se protispoločenské jednání objeví náhle, či dojde ke spáchání trestného činu, u něhož je velmi obtížné najít motivaci.

Dalším psychickým onemocněním jsou *neurózy*. Pro ně je charakteristická funkční porucha vyšší nervové činnosti v kombinaci s vrozenými či individuálními dispozicemi. Jejich vznik mohou způsobovat opakované zátěžové a konfliktní situace, které způsobují u méně odolného jedince nadměrné napětí, jež sám nezvládá a nedovede je sám řešit. Delikvence zapříčiněná neurózou má své charakteristické znaky, jako např. absurdnost trestné činnosti, zvláštní neobratnost v pachatelově počínání, která vede k jeho prosazení.

Velké pozornosti kriminologů se již dlouhodobě těší teorie, která spojuje delikventní chování s psychopatickou poruchou osobnosti. *Psychopatie* vzniká obvykle již v raném věku vzájemným působením vrozených dispozic a vlivů vnějšího společenského prostředí. Pojem psychopatické osobnosti prošel složitým vývojem až do současného pojetí, kdy je převážně chápán jako asociální osobnostní porucha. Díky zájmu médií a veřejnosti, kdy byl samotný termín psychopat přenesen do kriminálních

filmů a literárních bestsellerů, kde nabyl zavádějících a nepřesných významů, bylo postupně odbornou literaturou od jeho užívání upouštěno a je často nahrazován pojmem asociální porucha osobnosti.⁴⁶ Ve vztahu ke kriminalitě považují za potřebné zdůraznit, že ne všichni psychopati jsou delikventi a ne všichni delikventi jsou psychopati. Přesto je psychopatie závažným kriminologickým problémem. *Gray a Hutchinson* (1964) zjišťovali názory na psychopatii u téměř tisíce kanadských psychiatrů. Dospěli k závěru, že nejvýznamnějšími rysy psychopatické osobnosti jsou :

- 1) neučí se ze zkušenosti
- 2) nedostává se mu smyslu pro odpovědnost
- 3) nedostatečně kontroluje impulsy
- 4) chronicky či opakovaně se chová asociálně
- 5) trest nemění jeho chování
- 6) není schopen prožívat pocit viny
- 7) je orientovaný pouze na sebe

Projevy této asociální osobnostní poruchy se objevují již před 15. rokem života. Lhaní, krádeže, záškoláctví a odpor vůči autoritě jsou typickými znaky pro období raného dětství. Pro adolescenci je charakteristické neobvykle časně nebo agresivní sexuální chování, přílišné pití a zneužívání drog. V dospělosti tyto formy chování pokračují s prohloubením neschopnosti udržet určitý pracovní výkon, žít jako odpovědný rodič, akceptovat sociální normy.

K uvedeným položkám připojuji, že u 78% odsouzených s diagnózou psychopatie se již v dětství vyskytly výchovné problémy, 38% jedinců bylo v dětském věku psychiatricky léčeno, 38% osob se dopustilo různých krádeží a přestupků označovaných jako dětská kriminalita a 34% jich neukončilo základní školu, přestože výrazný intelektový deficit u nich nebyl zjištěn.

Závěrem nutno podotknout, že trestná činnost může být výsledkem i *ojedinělé poruchy chování mladé osoby duševně zdravé*. Lze ji chápat jako projev adolescentní nevyrovnanosti povahové, emoční, mající pouze epizodický charakter.

---

⁴⁶ TOMÁŠEK, J., Úvod do kriminologie, Praha: Grada Publishing: 2010, s. 137.

3.3. Vnější kriminogenní faktory

3.3.1. Rodina a rodinná výchova jako příčina kriminality mládeže

3.3.1.1. MANŽELSTVÍ, RODINA JAKO ZÁKLADNÍ SOCIÁLNÍ SKUPINA A FUNKCE RODINY

Manželství je vztahem mravním a právním, protože jeho morální zásady byly povýšeny na zákon. Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí⁴⁷. Zákon o rodině č. 94/ 1963 Sb. ve svém § 18 hovoří o tom, že muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí⁴⁸. Pořadím sice až poslední povinností manželů uvedenou ve druhé větě § 18 zákona o rodině, ale svým významem nepochybně první je povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí. Určující význam rodiny a rodinné výchovy pro formování osobnosti mladého člověka je totiž obecně uznáván naší i zahraniční odbornou literaturou a také přijímán odbornou i laickou veřejností. Prostředí, v němž dítě vyrůstá, může jeho vývoj významným způsobem ovlivnit. Působí na něj prostřednictvím interakce, která může mít různý charakter, může jít o interakci s lidmi, neživými objekty či dokonce se symboly. Kvalita a množství získaných zkušeností jeho psychický vývoj vždy nějakým způsobem ovlivní. Zkušenost, tedy učení, psychiku dítěte pak ovlivňuje různě, pozitivně nebo negativně. Psychický vývoj ovlivňují všechny složky prostředí, i když v nestejně míře a rozdílným způsobem. Na materiálních podmínkách domova je závislý zejména vývoj malých dětí. Fyzické prostředí, ve kterém dítě žije a vyrůstá, je důležité zejména mírou jeho stability, předvídatelnosti, strukturovanosti. Pokud takové je, tak dítě snáze pochopí, jaké zákonitosti tu platí.⁴⁹

Rodina jako primární skupina má rozhodující vliv na rozvoj jedince, na

---

⁴⁷ § 1 odst.2 zákona č. 94/ 1963 Sb., zákon o rodině.

⁴⁸ § 18 zákona č. 94/ 1963 Sb., zákon o rodině.

⁴⁹ VÁGNEROVÁ M., Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání, dotisk 1 vyd., Praha: Karolinum. 2008 s. 16.

socializaci jedince i na formování jeho osobnosti. Jde o malou sociální skupinu⁵⁰, s intimními vztahy a osobním kontaktem, s vysokým podílem sympatií, citů a vzájemného ztotožnění. Rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou ceněny nebo naopak nejsou. Odráží se tu hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů, resp. všech dospělých členů rodiny. Rodinné prostředí rozvíjí a posiluje ty kompetence, které považuje za důležité, a cíleně pak nerozvíjí ty, které významné nejsou⁵¹. Velký význam má samotné chování rodičů, které dítě napodobuje, hodnocení dětských projevů rodiči formami odměn a trestů, jež dítěti pomáhají, aby se v situacích orientovalo. Rodina dítěti individualizovaně a pro ni typickým způsobem zprostředkovává sociokulturní zkušenosti⁵².

Rodina dítěte ovlivňuje biologicky i sociálně, kdy rodiče mají více či méně podobné dispozice jako děti. Jejich další vývoj je pak závislý na osobnosti i míře vzdělání rodičů. Rodiče vzdělanější- s vyšším vzděláním považují vzdělání za důležité, a proto i ke vzdělání směřují své děti. Naproti tomu rodiče, kteří mají jen základní vzdělání, nebo nedokončenou základní školu, pak nemají potřebu své děti motivovat a směřovat k vyššímu studiu. Rodiny mladých pachatelů velmi často bývají charakterizovány právě nízkou vzdělaností a chybí jim i další jakékoliv kvalifikace. Rodiče jsou často nezaměstnaní, nebo mají práce, které jsou finančně nízce hodnoceny, jako práce manuální a nekvalifikované. Často však ani pracovat nechtějí. Je pak tedy logické, že dítě přebírá tyto hodnoty a považuje dané chování za normální. Dalo by se říci, že je obětí své rodiny, která mu odmalinka vštěpuje tyto hodnoty a tento způsob života. První zkušenosti dítěte jsou tedy ne příliš šťastné a dítě si tyto zkušenosti nese do dalšího života, do dalších interakcí. Rodina, jak již bylo výše zmíněno, poskytuje dítěti základní zkušenosti. Tyto zkušenosti pak ovlivňují dítě v tom, jak bude chápat určité různé informace a jak na ně bude reagovat. Dítě očekává, že se podobným způsobem, jakým se chovají jeho rodiče, budou chovat i ostatní lidé. Osvojuje si určité modely a vzorce chování. Rodina by měla působit i jako citová podpora, měla by poskytovat dítěti pocit jistoty a bezpečí. Vysokou mírou se podílí na rozvoji pocitů

---

⁵⁰ Blíže VÁGNEROVÁ M., Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání, dotisk 1vyd.Praha: Karolinum. 2008 s.18.

⁵¹ VÁGNEROVÁ M., Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání, dotisk 1vyd.Praha: Karolinum. 2008 s.19.

⁵² VÁGNEROVÁ M., Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání, dotisk 1vyd.Praha: Karolinum. 2008 s.18.

sebejistoty a sebedůvěry u dítěte. Jak uvádí Novotný: „*Asociální a antisociální projevy mladého člověka mají závažnou souvislost s poruchami rodinného prostředí. Obecně lze konstatovat, že – ať již z jakéhokoli důvodu – nestabilní rodinné zázemí vytváří rizikové předpoklady kriminální kariéry dítěte.*“⁵³ Z toho můžeme vyčíst, jak velkou roli rodina a harmonické rodinné prostředí má.

Rodina jako každá společenská skupina zaujímá v sociální struktuře společnosti své místo, stejně jako funkce, jež ve společnosti plní. Funkcemi rodiny označujeme souhrn činností, jimiž rodina zabezpečuje jednak uspokojování potřeb a zájmů svých členů, jednak uspokojuje potřeby a zájmy celé společnosti. Funkce rodiny mají tady dva základní zdroje, potřeby společenské a potřeby určené specifikou té které individuální rodiny. Současná rodina zabezpečuje v podstatě čtyři funkce: biologicko–reprodukční, sociálně-ekonomickou, socializačně–výchovnou, sociálně-psychologickou (emocionální).

Biologicko–reprodukční funkce zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb a uspokojování potřeby pokračování rodu.

Sociálně-ekonomická funkce vymezuje rodinu jako výrobní jednotku (v minulosti), dnes spíše jako prostor uplatňování různých strategií jejích členů, avšak v rámci společného hospodaření. Spočívá v zapojení členů rodiny do výrobní i nevýrobní sféry, rodina se stává významným spotřebitelem, na němž je závislý současný trh. Uvnitř rodiny se realizují rozhodnutí týkající se materiálních a finančních prostředků, výdajů a investic.⁵⁴ Často je právě poukazováno na špatnou ekonomickou situaci rodin pachatele. Jak uvádí profesor Novotný, nelze se, vzhledem k dalším závažným záporným charakteristikám rodičů (nízké vzdělání, nezaměstnanost, nechuť pracovat), divit tomu, že tito lidé se stávají nezaměstnanými a že díky snížení ekonomické úrovně rodin stoupá tolerance k majetkové trestné činnosti. Často hraje důležitou roli i přelidněnost bytu, která bývá zdrojem neustálých sporů a konfliktů mezi členy takto žijící rodiny⁵⁵.

Dále je to funkce socializačně–výchovná, kulturní a funkce emocionální, v níž jde o uspokojování citových potřeb, o vědomí jistoty, uznání a vzájemné podpory.

---

⁵³ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s.468.

⁵⁴ MATOUŠEK,O., Rodina jako instituce a vztahová síť, 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. s. 97.

⁵⁵ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s.472.

V rámci socializace dochází k vzájemnému působení členů rodiny, především působení právě na dítě. Hlavní úlohou je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.⁵⁶

Sociálně-psychologická funkce spočívá v příslušnosti členů rodiny k určité sociální skupině, v pocitu sounáležitosti s lidmi, s nimiž se jedinec identifikuje. Významné je sociální klima rodiny, především jeho citová složka, utváření a udržování vědomí jedince, že je akceptován, uznáván a hodnocen. Udržování pozitivního rodinného klimatu je jedním z nejdůležitějších úkolů rodiny.⁵⁷

Prakticky všechny hypotézy vysvětlující kriminalitu dětí a mladistvých, formulované ve 20. století zahrnují rodinu jako vlivného, ne-li rozhodujícího činitele. Jako příklad mohu uvést klasické výzkumy manželů Glueckových^{58 59} (1964). Ve studii, v níž srovnávali dvojice utvořené z 500 delikventních a 500 nedelikventních mladistvých tak, aby si srovnávané dvojice byly co nejvíce podobné místem bydliště, sociálním postavením rodičů, rasou i inteligencí, byla věnována pozornost také vztahům uvnitř rodiny. U rodičů delikventních hochů se našlo významně víc emočních poruch, duševních retardací různého stupně, alkoholismu a také kriminálních deliktů. Tudíž „zátěž“ měla rodina delikventa i v generaci prarodičů. Ta byla porovnáвана s prarodičovskou generací nedelikventů. Rodiny delikventů byly častěji v ekonomicky velmi špatném postavení, mnohé z nich žily ze sociální podpory, měly malý zájem na zlepšení své situace, méně plánovaly svou budoucnost, méně si sebe vážily. Mnoho manželství rodičů v těchto rodinách bylo nešťastných nebo rozvedených, mnoho delikventních hochů žilo s nevlastními rodiči. Rodiče i další členové rodiny byli k delikventním hochům často lhostejní nebo si jich nevšimli. Delikventi měli mnohem méně často než nedelikventi pozitivní vztah k rodičům. V delikventní skupině se našlo dvakrát méně chlapců, kteří viděli svého otce jako pro sebe přijatelný vzor.

Usměrňování v rodinách delikventů se pohybovalo mezi extrémně tvrdou disciplínou a naprostou netečností. V rodinách nedelikventních hochů byla naproti tomu nejčastější rozumem pochopitelná a spravedlivá kázeň. Mnohé delikventní děti byly svými rodiči naprosto otevřeně odmítány. Domácnosti, v nichž žili delikventní

---

⁵⁶ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť, 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 97.

⁵⁷ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť, 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 98.

⁵⁸ Glueck, S., Glueck, E. Delinquents and Nondelinquents in Perspective, Mass. Cambridge: 1968.

⁵⁹ Glueck, S., Glueck, E. Unraveling Juvenile Delinquency. New York: The Commonwealth Fund, 1950.

mladiství se svými rodinami, charakterizovaly sociální pracovníce jako zanedbané, špinavé, špatně osvětlené, špatně větrané, přeplněné. Je jasné, že v takových bytech ani děti ani dospělí nemají pocit pohody, takže mladiství raději tráví volno mimo ně. Soubor těchto charakteristik tvoří tzv. „klasický portrét“ delikventovy rodiny. Manželé Glueckovi na podkladě výsledků svých výzkumů později zkonstruovali soubor škál umožňující předpovídat podle charakteristik rodiny pravděpodobnost vývoje k delikvenci již u hochů mladšího školního věku. Předpovědi učiněné s pomocí škál se ukázaly jako správné dokonce i v Japonsku, v zemi se značně odlišnou kulturní tradicí.

3.3.1.2. KRIMINOGENNÍ VLIV NEÚPLNÉ ČI FUNKČNĚ DEZORGANIZOVANÉ RODINY

Obraz rodin, z nichž pocházejí delikventní mladiství, se v posledních desetiletích pomalu mění. Novějšími výzkumy je stále potvrzováno, že zanedbávání, případně týrání dětí v rodinách dramaticky zvyšuje pravděpodobnost, že tyto děti se během dospívání dostanou do konfliktu se zákonem. Stejně tak výzkumy stále více ukazují neúplnou rodinu jako vlivnější činitele. Souhrn výsledků těchto výzkumů podal např. J.Q. Wilson. Již dlouho je znám fakt, že děti, které přišly na svět mimo manželství, mají před sebou kriminální dráhu ve větším počtu případů než děti narozené manželům. Také u dětí velmi mladých matek je statisticky větší pravděpodobnost výskytu kriminality. Stejně tak i děti z rozvedených rodin (a to nezávisle na ekonomické úrovni rodičů a rase) mají později vážné psychické a sociální problémy. Wilson nálezy jedné takové studie, provedené v roce 1988 ministerstvem zdravotnictví USA na 60 000 dětech, shrnuje následovně: „Ve srovnání s dětmi žijícími s oběma biologickými rodiči byla u dětí z neúplných rodin dvojnásobná pravděpodobnost, že budou mít citové problémy a problémy v chování a také problémy se svými vrstevníky. Také se daleko pravděpodobněji zapojovaly do protispoločenského chování.“

K narušení rodiny dochází vlivem konfliktních situací, jako je především rozvod, mezigenerační neshody, neshody mezi partnery, psychologické nepřijetí dítěte, nebo vlivem patologické závislosti člena rodiny ať už na alkoholu, drogách, hráčství. Problémy často nastávají v případě emocionálně a sociálně nevyzrálých rodičů, kteří

nezískali vhodné vzory v orientační rodině.⁶⁰ Rodina s jedním rodičem je rodina, kde chybí otec nebo matka. Chybí tu tedy pro dítě velmi důležitá autorita. Tyto neúplné rodiny vznikají rozvodem, smrtí jednoho z rodičů nebo tím, že matka zůstává svobodná i po narození dítěte. Většina takových rodin je tvořena právě matkou a dětmi. Chybí tu tedy autorita otce, mužský vzor. Takové rodiny se také často potýkají s finančními problémy, mají omezené finanční možnosti, nepříznivé bytové podmínky, málo sociálního kontaktu a výchovné problémy s dětmi. Děti vychovávané jen jedním rodičem mají obvykle o něco horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychologických problémů a také více střetů se zákonem než děti, které vyrůstají s oběma rodiči. V rodině je přítomnost obou rodičovských rolí nenahraditelná a to i přestože se může zdát, že v posledních letech, kdy žena získává některá práva a povinnosti, které mívali jen muži, muž ztrácí své výsadní postavení v rodině a dochází tak k poklesu otcovské autority. Otec často tráví díky pracovní vytíženosti většinu času mimo domov. Přesto však pokles autority neznamená ztrátu významu otce v rodině. Role obou rodičů je nezastupitelná.

Co se týče rozvrácené rodiny, podle řady autorů se právě narušenost manželství objevuje u více než poloviny delikventní mládeže. Velkou psychologickou zátěží je pro dítě narušené rodinné klima během různě dlouhých manželských krizí a především během rozvodu, kdy dochází mezi rodiči k neustálým hádkám a konfliktům. V rodinách neúplných nebo doplněných, které vznikají nejčastěji rozvodem nebo dalším sňatkem rozvedených rodičů, žijí podle některých autorů delikventní děti tři až čtyřikrát častěji než nedelikventní.⁶¹ Dle výsledků další studie⁶² má na delikventní jednání jedince vliv změna péče o dítě, které je nejdříve v péči matky, poté je v péči otce, v ústavní výchově a opět se vrací do péče matky. Tyto časté změny výchovy ovlivňují rozvoj sociálních interakcí a jejich podobu.

Podle některých výzkumů představuje podíl dětí pocházejících z narušených či

---

⁶⁰ Orientační rodina je rodina, v níž jedinec vyrůstá. Prokreační rodina je rodina, kterou jedinec sám zakládá.

⁶¹ NEZKUSIL J.a kol., Československá kriminologie. Praha: Panorama, 1978.

⁶² ČERNÍKOVÁ, V. a kol. Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření. Praha: Policejní akademie ČR, 2002.

nepříznivých rodinných poměrů 60 – 70% celkového počtu delikventních dětí.⁶³ Za základní kriminogenní faktory v rodině můžeme označit⁶⁴:

- rozvrácená rodina,
- závislost rodičů na alkoholu nebo jiných drogách,
- kriminalita členů rodiny,
- nepřiměřená výchova dítěte (přehnaná tvrdost nebo naopak přehnaná shovívavost),
- lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, ke způsobu trávení volného času apod.,
- pobyt dítěte v dětském domově,
- preferování podnikatelských a jiných aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí.

3.3.1.3. ÚPLNÁ, STABILNÍ RODINA A KRIMINALITA

Nejpřekvapivějším současným trendem je nárůst kriminality u dětí a mladistvých, kteří žijí v úplné, stabilní rodině. V rodině, kde žijí matka i otec, nechybí tu tedy mužská ani ženská autorita. Výzkumníci zatím nedovedou tyto nálezy přesvědčivě vysvětlit. Existují dvě skupiny hypotéz – první předpokládá tzv. „skrytou patologii“ rodiny, kterou nemůže zachytit sociologické šetření prováděné „z ptáčích perspektiv“. Druhou skupinu hypotéz spojuje předpoklad, že vliv rodiny na děti v dospívání stále klesá, děti jsou stále více odkázány na výchovu v institucích, na pasivní sledování médií, na neřízenou interakci ve spontánně vzniklých partách. Nepřirozenost „panelákového“ životního stylu, prázdného volného času, který zbývá po vykonání čím dál jednodušeji zvládnutelných domácích prací, prázdnota naplňovaná zábavami. V současné době převažuje u dětí a mladistvých trávení jejich volného času na internetu, na sociálních sítích, které často skrývají větší nebezpečí než si rodiče, kteří vyrůstali bez těchto „vymožeností“ současné doby, vůbec umí představit. Je

---

⁶³ VÍTEK K., VÍTKOVÁ V., Manželský a rodičovský faktor v protispolečenském jednání dětí. In: Sociologie pomáhá společenské praxi. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis-Svazek 17, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

⁶⁴ CHMELÍK, J., Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži, 2.rozš.vyd. Praha: MV ČR, 1998. s. 9.

pravděpodobné, že oba druhy hypotéz mohou platit současně, a to nejen statisticky. Oba mohou vysvětlovat sklon ke kriminálnímu chování i v jednotlivých případech.

Dítě může vyrůstat v rodině, v níž jsou přítomni oba rodiče, v dostatku, v příjemném a vývoj podněcujícím prostředí. Rodiče se vůči němu nemusejí chovat násilně či výslovně odmítavě, a přesto dítě může v podstatném smyslu přicházet zkrátka. Jeho psychické potřeby nemusejí být naplněny, dítě může být tzv. subdeprivováno, což uvádí Matoušek, který říká, že i dítě žijící v úplné rodině může být subdeprivováno v důsledku skutečnosti, že si ho rodiče pro své zájmy dostatečně nevěnují, popřípadě vůči němu vystupují negativně⁶⁵. Dítě také může vyrůstat v rodině příliš benevolentní nebo příliš kritické. Může být zapleteno do rodičovských konfliktů takovým způsobem, že se za ně cítí odpovědné. Může být tlačeno rodiči do výkonů, pro které mu chybí schopnosti. Může být manipulováno do role obětního beránka, atd. Pokud chybí týranému či zanedbávanému dítěti vždy základní vztahová jistota, pak dětem subdeprivovaným chybí v rodičovském postoji jedna nebo obě hlavní složky a to je láskyplné porozumění a přiměřené vytyčené hranice odpovědnosti.

3.3.2. Škola

Vedle rodiny má na utváření osobnosti mladého člověka značný vliv škola. Po dosažení šestého roku věku se škola stává důležitým faktorem v jeho životě. Rodiče začínají v jejich výchovném úsilí doplňovat také učitelé a celý třídní kolektiv. Vliv školy nelze ale považovat za všemocný prostředek působení na dítě. Školu je možné považovat pouze za jeden z významných činitelů v součtu vlivů, které utváří zaměření osobnosti dítěte. Pokud je pozitivní působení rodiny vhodně doplňováno působením školy, jsou vytvořeny předpoklady pro koordinovanou výchovu dítěte i žádoucí formování jeho osobnosti. Přejdem do školy ztrácí dítě výlučné postavení, které mělo do té doby v rodině. Dítě tu není již jediné, ale jedno z mnoha dětí, chce se na něm aby se přizpůsobilo a bylo jako ostatní děti, musí se naučit novému životnímu rytmu.

„ Každé školské zařízení rozvíjí nejen poznávací schopnosti a různé dovednosti,

---

⁶⁵ MATOUŠEK, O., Rodina jako instituce a vztahová síť, 1.vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s.144.

ale působí i jako důležitý socializační činitel, modifikující rozvoj určitých osobnostních vlastností i dalších aspektů. Škola působí ve směru eliminace individuálních rozdílů, vytváří tlak na posílení vlastností a kompetencí odpovídajících obecnému modelu úspěšného žáka. Má svoje požadavky a očekávání, která mohou být pro některé děti těžko splnitelná. Hodnocení jejich výkonu i chování představuje specifickou zkušenost, která může ovlivnit dětské sebepojetí.⁶⁶“

Připravenost dítěte na školu je tedy závislá na předchozí výchově v rodině. Zda bylo vedeno k osamostatňování nebo naopak bylo rozmazlováno, nebo bylo vychováno úzkostně, kdy byla omezována jeho vlastní aktivita, jeho vlastní iniciativa, byla mu sebrána schopnost překonávat obtíže, nebo naopak bylo vychovááno perfekcionistickou výchovou, kdy jsou na dítě kladeny maximální požadavky a není brán ohled na jeho schopnosti a předpoklady. Dítě je pak přetěžováno a stresováno.

Nepříliš časté, ovšem v praxi se vyskytující, je negativní působení školy. Bývá zapříčiněno zpravidla nesouladem mezi výchovnými metodami a názory učitelů a rodičů, případně i konflikty mezi učiteli a žákem, na něhož je působeno neadekvátními výchovnými metodami. Výchovné působení školy nelze však hodnotit zjednodušeně a bez přihlídnutí k dosud vypěstovaným vlastnostem dítěte, k jeho mentální zralosti a charakteru, prozatím formovanému rodiči. Výzkumem nebylo prokázáno, že by se prostředí delikventních a nedelikventních mladistvých výrazně odlišovalo, že by nedostatky ve školní výchově podněcovaly kriminalitu mládeže. Existují však i nevyužití možnosti a nesplněné předpoklady ke zvýšení výchovného působení školy. Ne všichni učitelé si uvědomují, že i přehlížení zdánlivých maličkostí ve výchově může vést ke značným škodám při formování osobnosti dítěte. Není správné, je-li v práci učitelů znát uspěchanost, nervozita, stres, zapříčiněná většinou množstvím školních i mimoškolních povinností. Také výuka v přeplněných třídách není dle mého názoru žádoucí, protože jsou zde malé předpoklady pro individuální přístup pedagoga k žákům. Třídy, v nichž je hodně žáků, ztěžují kontakt učitele s konkrétním žákem a jeho všestranné poznávání. Mnohdy vytvářejí oboustranně nežádoucí neurotizující prostředí, negativně poznamenávají přístup učitele k třídnímu kolektivu, stejně jako žáků k němu. Třída, včetně učitele, má tedy velký podíl na formování dítěte, jeho osobnosti a na jeho vývoji. V začátku je pro dítě učitel tou nejvýznamnější osobou ve škole, ale postupně

---

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání, 1.vyd., dotisk, Praha: Karolinum 2008, s. 20.

sílí význam spolužáků, solidarita s nimi. Děti si ve třídě brzy začínají vytvářet vlastní zvyklosti, rituály, vznikají tu zvláštní podskupiny, které jsou motivovány společnými zájmy a společnými činnostmi. V některých případech jsou pak tyto podskupiny zárodkem asociálních part a to již na prvním stupni základní školy.

Učitelé by měli znát rodinné prostředí svých žáků a také výchovné metody jejich rodičů. Stejně tak by měli vědět, jestli mají rodiče na žáky čas, věnují se jim nebo jsou neustále zaměstnaní, podnikají a svým ratolestem se nevěnují. V praxi tomu tak ale není. Omezí-li učitelé kontakt s rodiči jen na třídní schůzky, ztíží tím výchovné působení rodiny a školy, stejně jako poznání výchovných přístupů ze strany rodičů. Krátký učitelův monolog o dítěti po skončení třídní schůzky má většinou jen informační a formální charakter. Nezřídka právě tento způsob vzájemného kontaktu odrazuje rodiče od dalších pokusů o spolupráci se školou. Vzhledem k tomu, že řada učitelů není ochotna setkat se s rodiči majícími zájem o své dítě před vyučováním nebo po jeho dokončení, a vzhledem k neexistenci pravidelných konzultačních hodin pro rodiče s učiteli není dosud vzájemná informovanost učitelů a rodičů na žádoucí úrovni. Obvyklejší je předvolání rodičů do školy až při výskytu problémů s dítětem. Stejně tak i rodiče nejsou často ochotni řešit přestupky svých dětí i po konzultaci se školou a naopak se svého dítěte zastávají a brání ho, přestože se jejich dítě něčím provinilo. Tím již dítě získává dojem, že může vše, a neexistují žádné mantinely a hranice, které by mu bránily v jeho nepřiměřeném chování apod. Nežádoucí dopad má mnohdy i vyřizování kázeňských přestupků ve škole. Stává se, že nejsou dokonale prošetřeny, a přesto učitel případ uzavře, a nebo učitel případ uzavře mávnutím ruky, bez znalosti viníka. Nesprávné projednání a vyřešení případu je pak v naprostém rozporu s dětským smyslem pro spravedlnost. Nepříznivé podmínky ve škole, konflikty mezi dítětem a učitelem, nepřizpůsobení se kolektivu dětí mohou vést ke školnímu selhání, k nechuti ke škole a mohou se projevit poruchami chování ve smyslu úniku např. lhaní, alkohol, delikvence, záškoláctví apod.

Mimořádně závažným problémem je právě záškoláctví. Pokud spolu škola a rodina nespolupracují, může zůstat i neodhaleno. Špatné také je, pokud nejsou ze záškoláctví vyvozovány žádné důsledky. Přičemž právě od neúčasti ve vyučování nebývá daleko k delikvenci. Za nezbytný předpoklad výrazného snížení či likvidaci záškoláctví je nutno považovat dokonalou evidenci hodin prožitých „za školou“ u

společensky optimální reakce na výskyt neomluvených školních hodin. Mladistvý, který nechodí v některých dnech do školy, získává nadbytek volného času, jež využívá, jak se mu zachce. Je samozřejmé, že bez účinného přístupu rodičů a školy nelze záškoláctví odstranit. Zde je opět vidět, jak nutná je vzájemná spolupráce školy a rodiny. Rodič by měl znát jméno učitele jeho dítěte, stejně tak by měl mít zapsány konzultační hodiny ve škole ve svém diáři. Naopak učitel by měl ocenit, že rodiče učitele informují o svém dítěti, a měl by ocenit i to, že rodič poslouchá, co jim učitel o jejich dítěti říká. Jak uvádí Lažová ze své praxe ve svém článku: „*Vidím jedno. Rodiče se učitelů bojí, aby se to neodrazilo na dítěti a učitelé se bojí rodičů, aby si nestěžovali.*“⁶⁷ Kdy určitě platí, že je chybou bát se tatínka podnikatele, který má tzv. „dlouhé prsty“ a třeba i sponzoruje školu a tak raději učitel, mnohdy i na podnět vedení školy, celou situaci přejde, aby škola nepřišla o svého sponzora a dárce. Lažová dále uvádí dvě nejčastější chyby učitelů a to jsou ty, že učitelé neprojevují z jakéhokoli důvodu upřímný zájem o svého žáčka, byť to i rodičům dělá dobře, a víc pak učitelé věří. A za druhé nedávají dost jasně rodičům najevo, že bez jejich spolupráce, rad a pomoci by svoji práci nemohli dělat dobře. Platí totiž stále to stejné, rodiče vychovávají a učitelé vzdělávají a jeden bez druhého nemůže být úspěšný.⁶⁸ Mezi učitelem a rodiči je tedy potřeba důvěra. Je třeba, aby rodiče projevili učiteli důvěru, dali mu ji najevo a tím je i pak vzájemná spolupráce mezi školou a rodinou snadnější, učitel a rodiče spolu snadněji komunikují a lépe řeší případné problémy a nedorozumění. Dá se tak lépe předcházet spoustě situacím, které by bez této důvěry a vzájemné komunikace mezi rodiči a učiteli mohly vznikat, a dokonce se rozvinout u dítěte právě i např. v záškoláctví, podvádění apod., což je pak často jen podhoubím následného delikventního jednání dětí a mladistvých.

Co se výzkumu příčin delikventního chování ve školách týče, tak tady bych ráda uvedla výzkum pánů Hartshorna a Maye, kteří zkoumali ve třicátých letech minulého století 11 000 dětí ve věku od 8 do 16 let. Zajímali se o výskyt tří druhů nepoctivého chování a to lhaní, podvádění a krádeže. Došli k závěru, že morální chování nepředstavuje jednotný fenomén a že je psychologicky málo smysluplné zabývat se otázkou, zda je konkrétní dítě poctivé či nepoctivé. Praktický význam měla však otázka, za jakých okolností roste pravděpodobnost nepoctivého chování, a došli k tomu, že podvádění ve škole je například pravděpodobnější při nižší inteligenci žáka, při pocitu

⁶⁷ LAŽOVÁ, L., Rodina a strategie, Marianne, 2011, září, 9., s. 293.

⁶⁸ LAŽOVÁ, L., Rodina a strategie, Marianne, 2011, září, 9., s. 293.

přetížení (v této situaci podváděly i velmi inteligentní děti, kdy mají pocit, že bez podvádění nedosáhnou svého cíle), při prožívání strachu ze školy, je-li hodnocení výkonů považováno za nepřiměřeně tvrdé a když má žák silnou motivaci obstát a nechce být horší než spolužáci.⁶⁹ I tady tedy můžeme vidět, že neexistuje pouze jeden konkrétní důvod, podnět, jedna konkrétní příčina, která by zapříčinila podvádění ve škole a případnou delikvenci mládeže. Myslím si, že dnešní učitelé by měli naplno využít všech moderních metod výuky a snažit se o oživení a zpestření vyučovacích hodin. V praxi se snažit porozumět mladistvým, být k nim upřímní, otevření, jednat s nimi o všem a žádnému tématu se nevyhýbat. Pokusit se dívat na věci z jejich pohledu a správně je motivovat, ukazovat jim „správný směr“ nenásilnou a neformální cestou, ale i cestou formální. V dnešní uvolněné době si zastávám názor, že tento moderní a vzájemný přístup obou stran je velice důležitý a motivující. Nebát se mluvit se studenty, nadchnout je, povzbudit a taky podržet. Nabídnout jim pomocnou ruku a nechat je říci svůj názor a přitom si uchovat vzájemnou úctu a respekt. Tento přístup by jistě působil tím správným směrem, i když výjimky se jistě také najdou. Stejně tak mi je jasné, že v dnešní době není vůbec jednoduché učit na školách, jelikož děti a mladiství často oponují, ohánějí se svými právy a mnohdy i zneužívají „ochranných křidel“ svých rodičů, jejich postavení, peněz. Je to ovšem opět jen o tom, jak jsem již zmínila, jaký vztah mají rodiče k dítěti, jak jej vychovávají, a jaký vztah je mezi učiteli a rodiči, učiteli a žáky. Myslím si, že v současné době je to právě velký podíl rodičů, kteří jsou lhostejní ke svým dětem a svou lásku jim nahrazují penězi a drahými dárky, tím, že jim dávají pocit výjimečnosti a často i nadřazenosti nejen nad ostatními dětmi, ale právě i nad učiteli. Učitele berou jako někoho „podřadného“, kdo má jen vyučovat a naučit dítě, co je třeba dle školních osnov, nic víc. Pak nelze očekávat jakoukoli autoritu ze strany učitele vůči těmto žákům. Učitelé jsou pak často zcela bezbranní. Mohou žáky vychovávat určitým způsobem, ukazovat správné hodnoty a udržovat spravedlnost, ale pokud stejně tak nefungují rodiče, dítě je pak nezvladatelné a často to pak dojde právě k určitému deliktu, kdy dítě nevnímá, že udělalo něco špatně. Může se svému chování i smát a bavit se na tom, co způsobilo, neuvědomuje si závažnost svého chování a čeká, že rodiče opět zasáhnou a dítě z toho „vytáhnou“. Proto je tak velmi důležitá spolupráce rodiny a školy, vzájemná úcta a respekt rodičů a učitelů. V současné době je

---

⁶⁹ ČÍRTKOVÁ, L., Forezní psychologie, 2 vyd., Plzeň, nakl. Aleš Čeněk, 2009, s. 77

škola viděna jako málem jediné prostředí schopné garantovat „optimální“ působení na děti. Očekává se od ní více než je ve skutečnosti reálné. Škola stále méně ví, jak má žáky připravovat a to díky velmi rychlému vědeckému rozvoji, kdy v současnosti ani samotné vzdělávací instituce nevědí, co bude tento vývoj od dětí vyžadovat, až budou dospěli.

3.3.3. Využití volného času a zájmová sféra

Volný čas je další důležitý faktor při výchově dětí a mladistvých, který děti a mladiství tráví podle vlastních zálib, potřeb a možností. Tento čas mohou využít ke vzdělávání, ke kulturní nebo fyzické činnosti. Ve volném čase mladý člověk dotváří svou osobnost, utváří svůj způsob života v souladu s požadavky a potřebami společnosti. Pokud tomu takto je, pak to mohu považovat za pozitivum. Jde tedy o to, jak je volný čas využíván. V dnešní době existuje spousta kroužků a zájmových skupin, kam rodiče mohou přihlásit své dítě na začátku školního roku, ať již je to sport, tanec, umělecká činnost, Základní umělecká škola, Skaut, přírodovědecké kroužky, apod.

Mladiství mnohdy využívají svůj volný čas k vydělání si nějakých peněz. Chodí na brigády, shání vedlejší zaměstnání apod.. Podle mne je tento přístup velmi pozitivní. Ať již u rodičů, kteří své děti zapisují do různých kroužků, kde se dítě může realizovat, najít nové přátele, rozvíjet své nadání, tvořit a vyplnit volný čas, rozšiřovat své znalosti a schopnosti a dítě se tedy po škole zabývá smysluplnou a prospěšnou činností. Nebo ať jde o mladistvé, kteří se snaží sami si vydělat nějaké peníze a rodiče tak mají pocit, že tímto pomáhají mladistvím získat vědomí o hodnotě a váze peněz, že je tím učí zodpovědnosti a určitým povinností, být finančně nezávislí, což je určitě velice pozitivní pro jejich budoucnost. Nejen, že si ve svém volném čase vydělají nějaké peníze, ale ještě se učí právě i výše zmiňované odpovědnosti, spolehlivosti, získají praxi, kterou mohou po skončení školy využít apod.

Pokud není volný čas vyplněn užitečným způsobem či vhodnou nebo oddechovou formou zábavy, může narůstání volného času na dítě a mladistvého působit negativně. V současnosti existují značné nároky na mladé lidi a bohužel i na děti. Chtějí – li mladiství časově sladit veškeré své činnosti, musejí se naučit hospodařit s volným časem. Přesto část mladých lidí, kteří věnují minimum času vzdělávání a nijak

se neangažují, disponuje denně nadměrným množstvím volného času. Můžeme říci, že volný čas má být využívám hlavně pro uspokojování potřeb člověka, přičemž na prvním místě můžeme uvést sebezdokonalování, sebevzdělávání a všestranný rozvoj osobnosti a nesmíme také zapomenou na odpočinek, který je velmi důležitý, jelikož přepínat dítě či mladistvého není pro jeho rozvoj dobré a dítě nemůže podávat výsledky, jaké bychom si představovali. Může být deprivované, nepozorné, snažit se uniknout od této zátěže, kterou na něj např. rodiče kladou, a tento únik pak může hledat v pouličních partách, na Internetu apod. Pokud hovoříme o potřebách dětí a mladistvých, nemůžeme je zaměňovat s pseudopotřebami, které se projevují u mladých delikventů. Mladý člověk věnuje svůj volný čas řadě činností jako je poslech hudby a rádia, Internet, sledování televize, návštěvy kina, četba, sport, procházky, společenské a kulturní akce či činnosti, rozhovory a jiné. Výzkumy ukazují, že u mladých delikventů je velmi častou činností ve volném čase návštěva hospod, restaurací, heren, vináren, barů a jiných podniků, stejně jako bloumání po ulicích bez cíle, případně „nicnedělání“. Sami můžeme pozorovat, když jdeme po ulici, že potkáváme děti a mladistvé, kteří se tzv. potloukají po ulicích, většinou mají puštěnou hudbu prostřednictvím telefonu, což je hit posledních let, cigaretu v ruce a vyzařují svůj typický postoj dnešní doby – jsem „cool“, nechte mě být. Posedávají v nejrůznějších podnicích či parcích a nicnedělání spolu s konzumací alkoholických nápojů nejednou přerůstá ve výtržnictví či jinou trestnou činnost. Mnozí mladiství delikventi a děti nedokáží efektivně využít volný čas. Většina z nich nevyužívá ani minimálně možnosti, které je jim nabízeno pro trávení jejich volného času. Preferují programy nabízené zejména nočními podniky, hostinci či restauracemi apod., také navštěvují kina a koncerty jejich oblíbených kapel, ale o další oblasti kultury jako např. divadlo, koncerty vážné hudby, výstavy, se nezajímají.

Také tělovýchova a sport jsou oblasti mnohostranné lidské činnosti. Napomáhají všestrannému fyzickému rozvoji a tělesné připravenosti pro život, čímž spolupůsobí při formování biologické i společenské stránky osobnosti. Sport učí dítě a mladistvého např. při kolektivních hrách fair-play chování, učí je být součástí týmu, ukazuje jim důležitost jejich osoby pro tým, dává jim pocit sounáležitosti a učí je spolupráci a odpovědnosti. Je ovšem chybou, že mnohé sportovní areály, stadiony atd., jsou běžně přístupné jen nepatrné části dětí a mladistvých – těm , kteří jsou jejími členy. Přičemž mnoho tělocvičen a dalších sportovišť v době, kdy je pro sebe nepotřebují členové

určitého spolku, klubu atd., jsou nevyužity. Naštěstí se to v posledních letech mění a už seněkolik lidí rozhodlo s tímto problémem vypořádat alespoň částečně. Zřizují různá místa pro aktivní trávení volného času dětmi a mladistvými. Docela populární a moderní se stala místa speciálně upravená pro „rollery“ neboli bruslaře in-line a stejně tak i pro „skejtáky“ neboli děti a mladistvé co jezdí na skateboardu. Vybudování takovýchto míst bylo určitě to nejlepší, co mohli lidé, obce pro děti a mládež udělat.

Existuje samozřejmě i řada činností, které je možno realizovat doma, v okolí domu, na zahradě apod. Doma je možné uspokojovat ve svém volném čase mnoho nejrůznějších zájmů, jež konkrétní jedinec preferuje. Oblíbené činnosti dětí a mladistvých v jejich volném čase jsou sledování televize, poslech rádia, MP3 a MP4 nahrávek, které vytlačily dříve populární CD a právě také počítač s připojením na Internet, který se stal součástí našeho životního stylu a je v současnosti, dá se říct, nutnou výbavou domácnosti. Již méně populární je u dětí a mladistvých četba, především hodnotná, obohacující ducha mladého člověka. Ve všech těchto případech jde o pasivní prožívání volného času. Výzkumy ukazují, že tyto pasivní formy výrazně převyšují aktivní činnosti. Pěstování určitého koníčka, hobby, či vzdělávání jsou zcela minimální u delikventní mládeže. Přesto nemůžeme tvrdit, že tato mládež nemá žádný hodnotný zájem. Je potřebné tento zájem zjistit a následně jej orientovat žádoucím směrem při konkrétním počínání dítěte či mladistvého.

3.3.3.1. INTERNET A SOCIÁLNÍ SÍTĚ, KYBERŠIKANA

Velmi oblíbené jsou v posledních letech sociální sítě, které můžeme nazvat velkým „boomem“. Děti a mladiství je navštěvují prostřednictvím Internetu a díky nim komunikují s přáteli, spolužáky, dokonce i s úplně cizími lidmi, což může být samozřejmě velmi nebezpečné. Ano, jako vše, i Internet a sociální sítě mají svá pro a proti. Dle posledních výzkumů má svůj vlastní profil na sociální síti celá polovina dětí do 12 let a téměř každé dítě starší tohoto věku. Tedy čas trávený na Internetu je v současnosti jedna z hlavních činností, které děti a mladiství realizují doma.

Asi nejpopulárnějšími sociálními sítěmi se staly v posledních letech mezi dětmi a mladistvými staly Facebook, Twitter, My Space, Google a mnoho dalších. Zcela českou sociální sítí je Líbím se ti, která vznikla pro děti a teenagery původně jako

seznamovací server. V současnosti mezi dětmi a mladistvými platí heslo: „Kdo není na Facebooku, jako by nebyl“. Přitom Facebook vznikl jako síť studentů univerzity, která měla sloužit ke snížení anonymity a sblížení studentů. Postupně se však rozrostla na další univerzity a poté do celého světa. *„Facebook je celosvětově rozšířená sociální síť, kterou používají stovky milionů uživatelů. V České republice jej využívá stále podstatnější část populace, mezi mladými lidmi je prakticky povinný. Posláním Facebooku je v současné době pravděpodobně zajištění kontaktu mezi lidmi a usnadnění komunikace. Pomocí Facebooku je možné sdílet informace, fotky, videa nebo plánovat akce. Vaše interakce probíhá především s lidmi, které si přidáte do přátel. Ti poté, v závislosti na vašem nastavení soukromí, mohou mít exkluzivní přístup k obsahu, který vkládáte.“*⁷⁰ Bohužel toto heslo neslyšíme jen z dětských úst a z úst mladistvých, ale často se s ním setkáme i mezi dospělými a to nejen mladými dospělými, ale i staršími ročníky. Tyto sítě jakoby propojují celý svět, usnadňují komunikaci, zprávy se šíří velmi rychle. Již neplatí, že musíme čekat několik hodin na nové zprávy ze světa, jak tomu bylo dříve, kdy jsme každé ráno utíkali pro noviny nebo večer čekali na večerní zprávy, abychom se dozvěděli, co je nového a co se děje jak u nás doma, tak v zahraničí. Internet a sociální sítě nám umožnily mít tyto informace prakticky ihned. Čas se jakoby zkrátil do vteřin.

Děti a mladiství získávají informace z Internetu, na sociálních sítích tráví většinu svého volného času, kde si sdělují své pocity, názory, hrají hry, uveřejňují své fotky, videa, vytvářejí různé skupiny apod. Dokonce již není žádnou výjimkou, že se děti prostřednictvím sociální sítě domlouvají na spáchání přečinu či činu jinak trestného. Z praxe známe případ, kdy se žáci prvního stupně základní školy domlouvali na popravě svého spolužáka. Nutno dodat, že nešlo o základní školu ve velkoměstě, ale v malém městečku. Tedy mínění většiny lidí, že malá městečka, či dokonce vesnice jsou vždy o krok pozadu v určitém vývoji, v tomto případě určitě neplatí.

Dalším vážným problémem, jenž je spojen s Internetem a sociálními sítěmi, je tzv. kyberšikana. Čím dál častěji se objevují příběhy dětí a mladistvých, kteří se setkali s kyberšikanou či jejími projevy, nebo měli při užívání Internetu nebo i mobilu jiný nepříjemný problém. Alarmující ovšem je, že ve většině případech provádějí

---

⁷⁰ <http://www.socialnisite.123abc.cz/>.

kyberšikanu vrstevníci dětí či mladistvých.

Za kyberšikanou se skrývají trestné činy:

- vydírání - § 175 TZ
- šíření pornografie - § 191 TZ
- výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií - § 192 TZ
- zneužití dítěte k výrobě pornografie - § 193 TZ
- svádění - §202 TZ
- šíření toxikomanie - § 287 TZ
- násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci - § 352 TZ
- nebezpečné vyhrožování – § 353 TZ
- nebezpečné pronásledování - § 354 TZ
- hanobení rasy, etnické nebo jiné skupiny osob - §355 TZ
- podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod - § 356 TZ⁷¹

Kyberšikana může mít různé původce a, jak jsem již zmínila, velmi často jsou to právě přímo samotné děti a mladiství. Společně mají to, že pokud se uživatel útočníka rychle nezbaví, má takové působení obrovské psychické, při osobním setkání s útočníkem i fyzické důsledky, rovněž existuje mnoho případů, kdy tento problém skončil smrtí – sebevraždou, popř. napadením, zneužitím ze strany útočníka a smrtí napadeného. Agresorem, který neopatrného uživatele napadne, je často známý, kamarád, dokonce i nejlepší kamarád či kamarádka, jak je známo z praxe.

Můžeme tady tedy vidět skutečné reálné nebezpečí, které dětem a mladistvým sociální sítě a Internet mohou přinášet a proto je v současné době velmi důležité, aby rodiče i děti byli informováni o těchto nebezpečích. Rodiče by měli vědět, jak jejich děti tráví svůj volný čas, co na Internetu hledají, dělají, jaké stránky navštěvují apod.. Osobně si myslím, že by měli vyhradit dítěti, mladistvému čas, jenž bude trávit na Internetu a tím dát jasně najevo, že jsou i jiné činnosti, které dítě, mladistvý může dělat. Úplné zakázání přístupu je samozřejmě pro dítě či mladistvého velmi nevhodné a to

---

⁷¹ Zákon č. 40 / 2009 Sb. Trestní zákoník.

z toho důvodu, že by následoval zřejmě výsměch a šikana od spolužáků, kamarádů. Dítě by bylo jakoby vyřazeno z kolektivu, nemělo by přehled o tom či onom tématu, které právě probírají jeho kamarádi např. na Facebooku, že neví určité informace, nevidělo určité video, fotku apod., proto zákazy tohoto typu neshledávám rozumným řešením daného problému. U mladších dětí bych určitě doporučovala, aby připojení na Internet bylo v místnosti, kde má rodič možnost průběžně kontrolovat, kam se dítě právě dívá a co dělá. Sociální sítě jako by nahradily interpersonální vztahy, osobní styky. Dokonce mezi dětmi a mladistvými je v dnešní době velmi populární tzv. randění na Facebooku. Kdy dítě, mladistvý má domluvenou schůzku se svým „partnerem“ na Facebooku a tady si povídají prostřednictvím psaní na chatu. To je v současnosti jejich rande. Ano, může to mít určité výhody, jak by mohly namítnou některé matky a otcové. Mají dítě doma, pod dozorem, vědí, kde je, co dělá, nemůže se nic přihodit, ale už nevidí, že jim uniká to krásné, co k tzv. randění patří. Chybí jim kontakt, pěstování osobních lidských vztahů, což jim pak bude chybět v dospělosti, kdy se již nebudou moci vyhnout osobnímu kontaktu, zvláště pokud budou chtít najít partnera pro život a založit rodinu.

Sociální sítě a Internet v sobě skrývají, jak již bylo zmíněno výše, i vážná nebezpečí pro děti a mladistvé. K tomu, aby byl Internet bezpečnější pak přispívají různé portály a nadace⁷², které se snaží informovat jak rodiče, tak i děti o nebezpečí internetu a sociálních sítí. V současnosti se v život uvádí další projekty, které již nejen informují o bezpečném používání Internetu, což je prvním krokem, ale snaží se u dětí i o následnou kontrolu dodržování zásad bezpečného internetu. Jsou to tzv. bezpečné zóny. Sem zařazujeme portály určené dětem a mladistvým, nebo se věnující jejich problematice, které vycházejí z bezpečnostních standardů. Řadí se do nich tyto zásady:

1. Dětský portál musí být monitorován, aby zde bylo kontrolováno dodržování základních bezpečnostních zásad.
2. Portál pro děti musí působit výchovně, měl by být oprostěn od všech jevů, které ve společnosti děti ohrožují, jako např. agresivitu, vulgarismy apod.
3. Portál by měl působit výchovně v tom smyslu, že by měl propagovat Internet jako aktivního pomocníka pro realizaci reálné zábavy či vzdělávání. Nemělo by

---

⁷² Např. Nadační fond Internet mládeži, portál Dětský Internet, Bezpečný Internet, atd.

tedy jít o Internet pro Internet, kdy by děti na Internetu jenom bezúčelně zabíjely čas.⁷³

Velmi pozitivním na těchto zásadách shledávám, že mají u dětí a mladistvých propagovat Internet jako aktivního pomocníka a ne jako „požírače“ času, že se snaží o oproštění všech jevů, které děti v naší společnosti ohrožují. Tyto zásady je třeba dětem i mladistvým předkládat tak, aby bylo zřejmé, které jsou nejdůležitější a proč. Ne všechny činnosti na Internetu přináší stejné riziko, proto pokud zahrneme dítě a mladistvého desítkami zákazů, zpravidla je pak nerespektují vůbec, včetně těch nejdůležitějších, které je mohou skutečně ohrozit. Určitě je lepší, pokud bude dítě dodržovat třeba jediný, ale nejzásadnější bezpečnostní bod, než když nebude dodržovat nic.

3.3.4. Parta

Dalším faktorem, který nemůžeme při zkoumání příčin a podmínek kriminality mladistvých pominout, je vliv party. Je známo, že čím více mladý člověk dospívá, tím méně je závislý na svých rodičích a rodině. Pro dítě je těžké, pokud ho vrstevníci neakceptují. Každé dítě se ve skupině potřebuje nějak prosadit, získat přijatelnou pozici. Pokud se mu to nedaří standardním způsobem, může hledat jiný. Může se snažit získat přízeň kamarádů jakýmkoli chováním a snažit se prosadit za každou cenu. „*Může být agresivní, zlomyslné, mstít se ostatním za to, že ho nechtějí. Ostatní děti se k sympatiím nedají přinutit, a tak se buď agresora bojí, nebo se s ním perou.*“⁷⁴ Děti jsou soutěživé, imponuje jim ten, kdo něco, třeba i nežádoucího, umí. Ať již překousnout žízalu nebo ukrást něco v obchodě. Imponuje jim odvaha a sebedůvěra, což občas vede k tendenci se před ostatními dětmi vytahovat.

Jak již bylo řečeno v dřívější kapitole, aktivit volného času je v současnosti ve společnosti poměrně hodně, ale platí, že téměř všechny usilují o dosahování cílů, které jsou pro delikventní a predelikventní mládež cizí a používají k tomu prostředky, jež jsou pro ně obtížně uchopitelné. Požadují určité vlastnosti, podrobení se jistému řádu apod. Většina běžných organizací si tak z pochopitelných důvodů vybírá ty účastníky, kteří

---

⁷³ <http://www.safeinternet.cz/>.

⁷⁴ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání, 1. vyd., dotisk, Praha: Karolinum 2008, s. 297.

jsou schopni dodržovat určitý řád, akceptují určité způsoby chování, platí stanovené poplatky, projevují píli a zapálenost pro věc, je na ně spolehnutí a této činnosti se v určitém klubu, oddíle, zájmové organizaci věnují. Delikventní a predelikventní mládež obyčejně tyto vlastnosti nemívá. Jejich docházka je nepravdělná, jejich verbální projevy jsou chudé a plné vulgarismů, jsou drzí, nedodržují řády, vyrušují apod. Proto je jejich vyloučení často otázkou krátkého časového úseku.⁷⁵ Můžeme si tedy položit otázku. Kde pak tito mladí lidé tráví svůj volný čas? Jelikož tito delikventi a predelikventi mají tendence prožívat svůj volný čas bez jakékoli kontroly, vytvářejí právě různé asociální skupiny, sdružují se do part, jejichž trávení volného času často sklouzne k závadovým formám činnosti.

U dospívajících je vrstevnická skupina stále důležitější, pubescent se s ní identifikuje, stává se pro něj zdrojem potřebné emoční a sociální podpory. Rozvíjí se tu jak symetrické vztahy typu přátelství a prvních lásek, tak i hierarchizované vztahy organizovanější party, která má svého vůdce, jehož musí ostatní respektovat, dále jsou tu jeho nejbližší kamarádi a okrajoví členové. Vůdce a členové na vyšším stupni hierarchie určují náplň činnosti i její účastníky, ostatní se musí přizpůsobit. Pro chlapce v tomto období má význam dominance a postavení ve skupině, které je závislé na imponujících vlastnostech a fyzické síle. Ve vzájemném kontaktu využívají direktivního stylu. Dívky jsou více soustředěné na vzájemné vztahy. Dospívající výrazně rozšiřuje své teritorium, zejména ve volnočasových aktivitách. Parta má svá oblíbená místa, kde se obvykle schází, ale i obchody, kam chodí nakupovat, cukrárny, bistra, pizzerie, diskotéky a sportovní stadiony. Důležité je, že jsou to místa, kam nechodí s dospělými a která jsou chápána jako jejich teritorium. Podle nich by tam příslušníci jiné generace neměli mít přístup.⁷⁶ Stejně tak i slábne výchovná funkce školy. V tomto věku mladý člověk velice intenzivně prožívá rozpor mezi slovy a činy dospělých, mezi skutečností a ideálem. Je velice kritický a to vše ho vede k určité revoltě vůči dospělým, která podle okolností a temperamentu mladistvého může nabývat nejrozmanitějších forem. Autorita dospělých se v tomto období mladistvého snižuje v každém případě. Pokud jsou rodinné poměry neurované, o to více je autorita rodičů slabší. Nedovedli-li rodiče již od dětství

---

⁷⁵ SCHEINOST, M. a kol. Kriminalita očima kriminologů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2010, s. 76.

⁷⁶ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání, 1. vyd., dotisk, Praha: Karolinum 2008, s. 348.

vytvořit u dítěte pouto k domovu, neučinili z něj místo klidu a bezpečí, pak v době dospívání se tyto tenké svazky s rodinou a rodiči zcela přetrhají.

Radikální změna ve způsobu života mladistvého, spojená se vstupem do zaměstnání, ekonomickým osamostatněním se, potřeba samostatného jednání a odpovědnosti za sebe sama, vzrůstající nezávislost na rodičích, citové problémy spojené se sexuální zralostí a mnoho dalších okolností je příčinou mnoha konfliktů a krizí, které mladiství nedovedou často úspěšně překonat. Vzniká pak u nich pocit společenské méněcennosti. Mladiství pak mají potřebu společenského uplatnění, sebepotvrzení, hledání prostředí, kde by bylo možno takovou potřebu uspokojit a toto prostředí nalézají mezi svými vrstevníky. Zde ztrácejí pocit méněcennosti, cítí se být rovni mezi sebou. V partě může mladistvý či dítě prokázat své přednosti, svou zručnost, svou obratnost a odvalu. V partě se mu naskytá také možnost prožít řadu dobrodružství a vyhnout se tak stereotypu a nudě svého života. V partách si děti a mladiství vzájemně sdělují své zkušenosti a samozřejmě převládají ty negativní, pochybné, jimiž chtějí členové party imponovat ostatním. Tak dochází ke vzájemnému předávání rozličných poznatků, což může mít nežádoucí dopad i na děti a mladistvé vychovávané v úplných a bezproblémových rodinách. Promítá se to i do jednání party, tudíž i do jednání jejích jednotlivých členů, kteří se najednou řídí bezprostředními, živelními popudy. *„Pro kriminalitu mladých lidí je typická motivace, která vyplývá ve značném množství případů z „inspirace okamžikem“, z chvilkového popudu, který má – mimo jiné – sloužit k momentálnímu zahrnutí stále dotírající nudy. Příležitost využít nějaké situace pro získání rychlého materiálního profitu, fyzické či psychické nadvlády nad obětí či instrumentálního sexuálního uspokojení se pro tyto mladé lidi stává silným popudem, kterému nejsou schopni odolat.“*⁷⁷

Samostatná existence part však ještě neznamena pro děti a mladistvé nebezpečí. Pokud v nich vládne kamarádský a kolektivní duch, pak mohou přivést mnoho kladného pro rozvoj mravního vědomí a obohacení života svých členů. Důležité je rozpoznat, jaká je skutečná podstata party. Vážné nebezpečí hrozí, když vedení party na sebe strhnou silně morálně narušení jedinci, kteří pak dovedou zaměřit veškerou činnost a život party a jejích členů nežádoucím, společensky nebezpečným směrem. Toto nebezpečí je o to reálnější, že nezřídka se stávají členy part morálně nezralí, labilní a

---

⁷⁷ SCHEINOST, M. a kol. Kriminalita očima kriminologů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2010. s.77.

intelektuálně nevyspělí jedinci, u nichž se nevytvořily pevné morální zábrany. Děti a mladiství, kteří nenašli a neuznávají žádnou autoritu v životě, hledají podvědomě tuto autoritu v partě a nalézají ji v takovém jedinci, který jim imponuje tím, co pokládají za znak skutečné mužnosti: odvahou, hrubou fyzickou silou, pohrdáním normami a hodnotami uznávanými obecně dospělými. Vůdci part mají velké zkušenosti se zacházením se členy party, dovedou je psychicky ovládat a využívat je ve vlastním zájmu a k vlastnímu prospěchu. Vůdce party se obvykle opírá o několik málo stejně morálně narušených jedinců, s nimiž pak vytvoří vedoucí jádro party, které dovede vést celou partu k páchání i velmi závažné trestné činnosti. Další nebezpečí hrozí tehdy, když partu vytvoří děti či mladiství bez jakýchkoli vyšších zájmů, nízké kulturní a intelektuální úrovně. Činnost takovéto party se omezuje na bezúčelné bloumání ulicemi, posedáváním v pasážích, vyesdáváním v hostincích apod. Těmito činnostmi vyplní celý svůj volný čas a tím pádem nemůže docházet k dalšímu rozvoji jejich osobnosti, k jejich morálnímu, kulturnímu a intelektuálnímu růstu. Takovýto způsob života je jen planou náhradou skutečného života v kolektivu a osamocená nuda se mění v nudu ve skupině, při níž snadno může dojít k pokusu o změnu nějakým excesem, který bývá někdy i přečinem či činem jinak trestným. Z těchto členů party pak vyrůstají lidé omezení, nekulturní, žijící bez vyšších cílů, neznající svá poslání a místo v životě a ve společnosti, lidé, kteří se za všech okolností snaží uspokojit své osobní zájmy i na úkor druhých lidí a celé společnosti.

„Vrstevnická skupina slouží jako opora v procesu vytváření individuální identity. Parta pomáhá překonat nejistotu v procesu osamostatňování, v individualizaci. Vazba na skupinu snižuje individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty, jehož by jedinec jinak velmi pravděpodobně nedosáhl.“⁷⁸ Členové party mohou tedy uspokojovat různé psychické potřeby a to od potřeby stimulace, potřeby jistoty a bezpečí, potřeby být akceptován atd. až po získání určitého postavení, oblíbenosti, vlivu. Parta má své hodnoty, normy, ideály. Je pak jen na jejích členech, které hodnoty, normy a ideály parta zvolí. Zda ty, jež jsou v souladu s hodnotami a normami uznávanými společností obecně, a nebo naopak ty, které se projevují protispolečensky. „Je známým kriminologickým poznatkem, že skupinovitost má v životě mladých delikventů akcelerující význam, že mnohé delikventní skutky by jimi nebyly

⁷⁸ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání, 1. vyd., dotisk, Praha: Karolinum 2008, s. 371.

pravděpodobně spáchány, kdyby se s jejich provedením nepojily i statusotvorné prvky upevňování pozice ve skupině či snaha upoutat pozornost zejména osob opačného pohlaví.“⁷⁹

3.3.5. Pracoviště

Neopominutelnou roli při působení na mladé lidi má pracoviště a pracovní kolektiv. Na pracoviště mladistvý zpravidla přichází až po dosažení určitého věku, v němž se jeho duševní a tělesný vývoj již završuje. Formou přiměřené odměny za práci jsou podněcovány pocity samostatnosti, určité nezávislosti a zdravého sebevědomí mladistvého. Práce má veliký význam pro rozvoj duševních a fyzických sil člověka, pro vývoj celé jeho osobnosti, jeho zájmů, schopností a charakterových vlastností. Na mladistvého, který vstoupil do pracovního poměru jsou kladeny požadavky jako je odpovědnost, samostatnost a porušení povinnosti zde může mít za následek citelné důsledky hmotné povahy. Zvyšuje se i ekonomická nezávislost na rodičích a vzrůstá i jeho celková samostatnost vůči nim.

Na rozvoj osobnosti mladého člověka i na formování jeho pozitivní životní orientace mají značný vliv spolupracovníci. Významnou roli zde zastávají přední spolupracovníci jako mistři, vedoucí, manažeři apod. Jsou-li pro mladistvého dobrým příkladem a je-li v pracovním kolektivu ovzduší náročnosti, v němž je samozřejmý tvůrčí a iniciativní přístup k plnění pracovních povinností, pak je tu reálný předpoklad správného životního začlenění mladistvého. Existují ovšem i takové pracovní kolektivy, kde převládá lajdáctví, nedůslednost, nekázeň, nehospodárnost a nedostatek kontroly, což nemůže zůstat bez vlivu na mladistvého. I pokud byl mladistvý vychováván svojí rodinou vzorově, nechce-li si vytvořit na pracovišti problémy, začíná přebírat názory, které jsou tu běžné. Rozpor mezi slovy a činy, mezi teoretickými školními znalostmi a životní praxí může mít za následek deziluzi mladého člověka. Není však pochyb o tom, že v opačném případě, tzn. je-li vhodně navázáno na výchovné úsilí školy, může právě na pracovišti dojít k fixaci pozitivních hodnot mladého člověka a k vhodnému průběžnému výchovnému působení na něho. Velmi důležité tedy je, s jakým kolektivem

---

⁷⁹ SCHEINOST, M. a kol. Kriminalita očima kriminologů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2010, s. 77.

se mladistvý sžívá. Pokud se v pracovním kolektivu mladí lidé setkávají s negativními postoji, se zabýváním různých nedostatků, s nespravedlivými přístupy a podobně, může to na ně mít negativní dopad. Pokud však jsou starší spolupracovníci pro mladší skutečným vzorem, může pracovní kolektiv formovat mladého člověka v žádoucím směru.

Mnohé problémy vznikají mladým delikventním jedincům proto, že nemají potřebnou kvalifikaci. Mnozí z nich se nevyučili, takže jsou na pracovišti použitelní jen k omezenému počtu činností, zpravidla k nepřiliš zajímavým pomocným pracím. V důsledku toho bývají nespokojeni se svým pracovním zařazením a tím i s výší výdělku. Žádoucí je trvalé začlenění delikventního jedince do vhodného pracovního kolektivu a navázání trvalých sociálních kontaktů. Jde-li však o neproduktivní, málo spolehlivé a nestálé pracovníky, nezřídka dochází k jejich fluktuaci, přestože se na ně pozitivně působí. Ve fluktuaci mladých delikventů se projevuje jejich porušený vztah k práci, nezájem o obor, v němž pracují, a někdy i o práci samotnou. Také snaha po zvýšení výdělku bez nutnosti zvyšování vlastní kvalifikace či zlepšování špatné pracovní morálky. Pozdní příchody do práce, špatné plnění pracovních úkolů, občasné, někdy krátkodobé, jindy dlouhodobé absence se vyskytují u mnoha mladých delikventů. Antisociální zaměření těchto osob se velmi negativně projevuje v jejich nedostatečné pracovní aktivitě. Výzkumy ukazují, že charakteristickým znakem pro mladistvé delikventy je neuspokojení jejich zájmu o určité povolání, což může ovlivnit proces sociálního narušování jedince a později, za spolupůsobení dalších negativních faktorů, i vyústit v kriminalitu.

4. KONTROLA KRIMINALITY MLÁDEŽE

4.1. Trestní represe a prevence v kontrole kriminality

Po druhé světové válce docházelo ve světě k velkým společenským změnám a bouřlivému společenskému pohybu, což bylo následně v 50. a 60. letech doprovázeno vysokým nárůstem kriminality. K tradičním formám kriminality postupně přibývaly

nové formy kriminality. Docházelo mimo jiné k oslabení rodičovské autority, k poklesu rodičovské kontroly nad dětmi, k poklesu právního vědomí apod. První reakcí na takovýto nárůst kriminality bylo samozřejmě zesílení represe. Trestně právní postih pachatelů byl nejdůležitějším fungujícím způsobem kontroly kriminality. V České republice se podoba kriminality v devadesátých letech dvacátého století velmi přiblížila podobě kriminality ve vyspělých zemích.

Postupně se však začal prosazovat názor, že zkvalitnění a zesílení represe není dostačující a výraznějšího a trvalejšího úspěchu v kontrole trestné činnosti lze dosáhnout nejen zkvalitněnou represí, ale především komplexní prevencí. V této době se tedy začíná na represí a prevenci hledět jako na dvě rovnocenné oblasti kontroly kriminality. Je zdůrazněna priorita prevence z důvodu její orientace do budoucnosti. Demokratický stát ani nemůže neustále posilovat represí, jelikož by tím popíral svou demokratickou podstatu. Je velmi důležité, aby stát reagoval pružně, rychle a důrazně, ale měl by brát ohled na mladé lidi a tzv. prvopachatele, pokud spáchali méně závažnou trestnou činnost. Měl by se vyhnout jejich stigmatizování, využívat alternativní tresty, probaci a mediaci, klást důraz na prevenci. Prevence tedy nejvíce odpovídá humanizačním tendencím demokratického právního státu tím, že nespolehá jen na represí, ale usiluje o to, aby se občan pachatelem ani nestal.⁸⁰

Nový trestní zákoník z roku 2009 (zák. č. 40/ 2009 Sb.) vychází z dualismu trestních sankcí. Rozlišuje dva samostatné druhy trestněprávních sankcí a to tresty a ochranná opatření. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže se setkáváme se systémem založeným na monismu sankcí. Jde o tzv. opatření jejichž taxativní výčet nalezneme v §§ 15, 21 a 24 zákona č. 218/ 2003 Sb. a to výchovná opatření (dohled probačního úředníka, probační program, výchovná omezení nebo povinnosti atd.), ochranná opatření (např. ochranné léčení, zabezpečovací detenci, ochrannou výchovu aj.), trestní opatření (např. obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, nepodmíněné odnětí svobody a další) a opatření ukládaná dětem do 15 let. Vychází z konceptu obnovující trestní spravedlnosti tedy restorativní justice, kdy je pozornost zaměřena na nápravu proviněním způsobené nespravedlnosti a na motivaci mladistvého k pozitivní změně chování v souladu se zákonem. Nový trestní zákoník, oproti předchozímu trestnímu zákonu, neobsahuje ustanovení o účelu trestu. To ovšem neznamená, že účel trestu

---

⁸⁰ HOLAR a kol., Kriminologie, 1. vyd., Praha: Leges 2009, s. 166.

neexistuje. Účel trestu zůstal nadále stejný a tím je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, výchova odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život, výchovné působení na ostatní členy společnosti. Ochrana ústavního zřízení ČR a zájmů společnosti a ochrana práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob. Účelem trestu je i nahradit poškozenému škodu, oběť získává určitou satisfakci, určité zadostiučinění. U občanů je tak posilován i pocit právní jistoty a bezpečnosti.

Funkce trestního práva u nás je ochranná, regulativní, represivní a preventivní, kde rozlišujeme prevenci individuální, která je zaměřena na konkrétního pachatele a generální, která působí na všechny členy společnosti. Generální prevence se dále rozlišuje na generální prevenci negativní a pozitivní. Negativní generální prevence působí na odstrašení potencionálních pachatelů, aby nepáchali trestné činy a pozitivní generální prevence působí na řádné občany, upozorňuje na závažnost a škodlivost určitého chování, posiluje pocity bezpečnosti a právní jistoty, ochotu respektovat zákony apod. Funkce represivní a preventivní spolu velmi úzce souvisí, proto můžeme mluvit spíše o preventivně- represivní funkci.

Pojem „kontrola“ má význam nejen v oblasti kriminality, ale také při jiných patologických jevech, při epidemickém šíření chorob, živelních pohromách atd.⁸¹ V odborné literatuře je tento termín již frekventovaný a rozumí se jím úsilí státu a společnosti o udržení kriminality v určitých mezích a její omezování. Nesmíme zapomenout, že kriminalita je pouze jedním ze sociálních patologických jevů. K projevům sociální patologie patří např. alkoholismus, drogová závislost, prostituce, sebevražednost. Všechny tyto patologické jevy jsou vzájemně provázané, nevyskytují se izolovaně, proto tedy ani prevencí se nelze zabývat izolovaně, ale je třeba se jí zabývat komplexně, v souvislosti s jinými patologickými jevy. Pojem kontrola je v posledních letech preferován kriminology a zahrnuje tedy jak represii tak i prevenci.

Základní koncepce výchovného působení na děti a mladistvé je založena na Listině základních práv a svobod v čl. 32, a na Úmluvě o právech dítěte. Základní vztahy pak upravuje zákon o rodině, kde je např. stanoveno, že za řádnou výchovu svých dětí jsou odpovědní rodiče. Podle tohoto zákona zajišťuje orgán sociálně-právní ochrany dětí v součinnosti s rodiči, školou, jinými osobami (sociální pracovníci,

---

⁸¹ HOLAR a kol., Kriminologie, 1. vyd., Praha: Leges 2009, s. 165.

pracovníci v klubech mládeže, streetworkeri apod.) příznivé podmínky pro výchovu, vzdělávání a všestranný vývoj nezletilých dětí a chrání jejich zájmy. Významný je také zákon o sociálně právní ochraně dětí, který věnuje pozornost dětem, jejichž rodiče zemřeli, neplní rodičovské povinnosti, dětem, které vedou nemravný život či zanedbávají školní docházku atd. Každý (včetně rodiče) je pak oprávněn upozornit orgán sociálně - právní ochrany, kterými jsou zejména obecní úřady obce s rozšířenou působností a krajské úřady. Podle tohoto zákona mohou obce a kraje zřizovat zařízení odborného poradenství pro péči o děti, zařízení sociálně výchovné činnosti, která nabízejí dětem programy např. rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času, výchovně rekreační tábory pro děti apod. Významné úkoly v péči o predelikventní a delikventní mládež plní pracovníci sociálně-právní ochrany dětí, kteří působí v rámci krajských úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Tito pracovníci pak uskutečňují péči o ohrožené děti a mladistvé, poskytují poradenské služby, účastní se trestního řízení proti mladistvým apod.

4.2. Klasifikace prevence kriminality

„Prevencí kriminality (v užším smyslu) rozumíme soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení. Půjde tedy o působení na faktory kriminality, na příležitosti a podněty k páčání trestných činů, o působení na potenciální pachatele a potenciální oběti a o vytváření zábran proti páčání trestných činů. Do takto koncipovaného pojmu prevence kriminality tedy nezahrnujeme prevenci represí.“⁸²

Vznik speciální preventivní praxe spadá do 30. a 40. let dvacátého století, kdy se spolu s tím začaly utvářet i základní pojmy prevence kriminality a klasifikace prevence. *„V domácí i zahraniční kriminologické literatuře se nejvíce prosadil systém, navržený v polovině sedmdesátých let 20. století P. Brantinghamem a F. Faustem (1976).“⁸³* Dle tohoto systému rozlišujeme prevenci kriminality na prevenci primární, sekundární, terciární, podle toho, komu jsou preventivní aktivity adresovány a určeny.

---

⁸² NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 183.

⁸³ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.184.

První preventivní programy pak byly zaměřeny na mládež včetně ohrožené mládeže a jejich cílem bylo vytvořit podmínky pro trávení volného času (zřizování klubů, kroužků, budování hřišť apod.). Cílovou skupinou tu byla mládež z problémových rodin, které měly velký počet dětí, trpěly materiální chudobou, užíváním alkoholu, chorobami, s čímž se pojila i jejich sociální izolace, snížená sociální adaptabilita apod. Teprve až v 60. a 70. letech se rozvinula prevence dnes známá pod pojmem situační prevence, která patří do preventivních aktivit, které třídíme podle obsahového zaměření na prevenci právě výše zmíněnou situační, dále sociální a prevenci viktimologickou. Preventivní aktivity tedy rozlišujeme v současné době podle dvou základních aspektů a to podle obsahového zaměření na prevenci sociální, prevenci situační a prevenci viktimologickou a podle okruhu adresátů preventivních aktivit na prevenci primární, prevenci sekundární a prevenci terciární. Každá z prevencí má své zastánce i odpůrce stejně jako silné a slabé stránky.

4.2.1. Sociální, situační a viktimologická prevence

4.2.1.1. SOCIÁLNÍ PREVENCE

Termín sociální nám prozrazuje, že důraz je tu kladen na působení společenského prostředí. Sociální prevence je prevencí všech sociálně patologických jevů včetně kriminality. Je prevencí, která je zaměřena nejdříve na překonávání a neutralizaci sociálních kriminogenních faktorů. „*Sociální prevence je součástí sociální politiky. Její podstatou je vytváření příznivých společenských podmínek v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, výchovně vzdělávací, v oblasti zaměstnanosti, bydlení, podmínek pro využití volného času, růst životní úrovně, duchovní rozvoj, humanizaci a zkvalitňování způsobu života společnosti jako celku, sociálních skupin, jakož i pro socializaci a sociální integraci každého jednotlivce.*“⁸⁴ Jak uvádí dále Novotný : „*Sociální prevence je orientována na takové sociální kriminogenní jevy, jako jsou prostituce, alkoholismus a jiné toxikomanie, nezaměstnanost, chudoba, záškoláctví, extremistické skupiny, kasina, bezdomovci aj.*“⁸⁵

---

⁸⁴ HOLAR a kol., Kriminologie, 1. vyd., Praha: Leges 2009, s. 173.

⁸⁵ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 184.

Sociální prevence se zaměřuje na osobu pachatele a to i potencionálního. Zaměřuje se na proces socializace a sociální integrace, kdy rozhodující vliv, jak je zmíněno v kapitole 3.3.1. této práce, je období dětství a dospívání, vliv rodiny, kdy dospělí pachatelé často začínají páchat trestnou činnost již v raném věku. Proto je sociální prevence soustředěna na děti s cílem dosáhnout nápravy jejich chování dříve než začnou páchat trestnou činnost. Soustředí se i na změny struktur ve společnosti, které mohou mít negativní vliv na socializaci mladých lidí a tím je zvýšeno riziko, že se z nich později stanou pachatelé trestných činů.

Do stejné kategorie však většina autorů zařazuje také programy, které se orientují spíše na faktory individuálního rázu, subjektivní povahy (psychické poruchy, rozvoj praktických dovedností) a proto by se možná více hodil, u dětí a mladistvých, pojem vývojová prevence, který se v naší zemi příliš neuchytil, ale v zahraničí je běžně užíván. Je z něj lépe patrný základní cíl většiny intervencí daného druhu, což je příznivě zasáhnout do průběhu jedincova života, a to za účelem oslabení rizikových vlivů a posílení vlivů ochranných.⁸⁶ Toto úsilí se nejefektivněji projeví právě v dětství a dospívání, kdy je formována osobnost mladého člověka a proto je také správné, že nejvíce programů je právě věnováno dětem a mládeži. Velkou roli tu hraje rodina a škola, trávení volného času, snaha předcházet nezaměstnanosti a s tím spojené problémy, snaha propagovat zdravý životní styl a hodnoty. Současně se může jednat jak o prevenci primární, zaměřenou na celou společnost, tak i na prevenci sekundární a terciární. Účinná sociální prevence se musí realizovat na základě velmi kvalitní a komplexní analýzy sociální situace a musí se kombinovat s dalšími druhy prevence.

4.2.1.2. SITUAČNÍ PREVENCE

Prevence situační se zaměřuje na samotný trestný čin, který chápe jako výsledek motivace a příležitosti. Je specificky orientována na kriminalitu, na ochranu bezpečnosti, zdraví, života, majetku občanů a veřejného pořádku. Situační prevence znesnadňuje potenciálnímu pachateli spáchat trestný čin či jiný delikt a zvyšuje pravděpodobnost odhalení reálného pachatele. Prevence situační vychází z toho, že

---

⁸⁶ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie, 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010 s.187.

určité druhy kriminality jsou páčány v určitém čase, na určitém místě a za určitých okolností a proto se situační prevence snaží o snížení a ztížení možností pro spáchání trestného činu. Např. vykrádání chat v chatových oblastech se pojí spíše s podzimními a zimními měsíci, kdy lidé chaty tzv. zazimují a tráví víkendy doma, stejně tak majitelé chat jezdí na chaty většinou jen o víkendech, proto se současně zvyšuje riziko vykrádání chat v tzv. pracovní dny. Kapesní krádeže se zase pojí s místy, kde dochází ke kumulaci lidí na tržnicích, v obchodech, v turistických oblastech, ve veřejné dopravě. Vandalismus a porušování veřejného pořádku pak se sportovními utkáními, s uzavřením diskoték v nočních hodinách atd.

Často citovaným příkladem na němž lze vliv konkrétních okolností na vznik patologického chování demonstrovat, je vývoj počtu sebevražd ve Velké Británii, kdy mezi lety 1963–1970 jejich množství nečekaně prudce pokleslo. Příčina byla jednodušší, než by se mohlo zdát. Plynárny, které dodávaly plyn do domácností nahradily jedovatou složku netoxickou látkou. Zabít se tedy jednoduchým a bezbolestným způsobem, otočením kohoutku nebylo již možné, a tak sebevražd spáchaných díky plynu, ubylo. Proto by se mohlo zdát, že předejít zločinu je velmi snadný úkol, kdy nás nemusí zajímat pachatel, jeho osobnost a životní zkušenosti, ale pouze konkrétní trestný čin, což samozřejmě není pravda a nelze dělat takovéto jednoduché závěry. Teorie situační prevence předpokládá, že velká část kriminality je uskutečňována na základě racionální úvahy potencionálního pachatele (kromě těch, kteří jednají impulzivně, náhle, neplánovaně, v afektu apod.). Potencionální pachatel zvažuje klady a zápory zamýšleného kriminálního jednání a pokud zjistí, že námaha a riziko je větší než očekávaný prospěch, raději od svého záměru ustoupí a zvolí jiný objekt, místo, čas. Průzkumy ukazují, že určitá místa, čas, situace jsou pro některé kriminální aktivity velmi příhodné a proto pozornost věnována těmto místům, času, situacím může kriminalitu skutečně výrazně ovlivnit.

Situační prevence využívá více forem, mezi které patří:

a) klasická ochrana, kterou představují mechanické zábranné prostředky např. bezpečnostní zamykací systémy dveří, mříže, vrstvené sklo, bezpečnostní folie, trezory apod.

b) technická ochrana, kterou reprezentuje zejména elektrická zabezpečovací signalizace, elektrická požární signalizace, ochrana dat a informací, speciální technika, uzavřené televizní okruhy apod.

c) fyzická ochrana, která je vykonávána policií, armádou, strážníky, bezpečnostními agenturami apod.

d) režimová ochrana zahrnuje administrativně organizační opatření, která směřují k zajištění bezporuchového fungování celého zabezpečovacího systému (např. personální záležitosti, přístup k datům, klíčový systém apod.)⁸⁷

Všechny tyto formy opatření směřují k tomu, aby se kriminogenní podmínky co nejvíce omezily.

Novotný pak uvádí rozdělení opatření situační prevence do pěti základních kategorií:

1. Zvýšení ochrany objektů, osob a věcí, kterým hrozí kriminální útok (hlídací psi, zabezpečovací zámky, mříže, nerozbitná okna, služby vrátného či hlídačů, bezpečnostní dveře, zavedení elektronických rezidenčních karet ke vstupu apod.)

2. Přemístění ohrožených věcí na bezpečnější místo. (uložení peněz do banky, uložení klenotů, šperků a jiných cenností do bankovních trezorů a sejfů, parkování v garážích či na hlídaných parkovištích, odnášení věcí ze zaparkovaného auta apod.)

3. Ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro spáchaní trestného činu. (zákonné předpisy o prodeji a držení střelných zbraní, právní režim výbušnin, jedů, drog, kontrola zavazadel na letištích atd.)

4. Zmenšení očekávaného prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika pro pachatele. (označování ohrožených věcí, které znesnadňují prodej těchto věcí překupníkům a zvyšují odhalení pachatele, jako např. výrobní čísla automobilů, registrace a značkování jízdních kol, dále elektrické etikety zboží v obchodních domech atd.)

5. Zlepšení dohledu nad lokalitou. (pořádkové a hlídkové služby policie, soukromé zabezpečovací agentury, placení hlídači, vrátní, kamerové televizní systémy umožňující monitorovat vnitřní prostory objektů, ale i náměstí, ulice, parkoviště atd., zlepšení viditelnosti odstraněním překážek, jako je prořezání keřů, osvětlení ulic a prostranství

---

⁸⁷ HOLAR a kol., Kriminologie, 1. vyd., Praha: Leges 2009, s. 174.

aj.)⁸⁸

Prostředky situační prevence se zdají být velmi efektivní při předcházení majetkové trestné činnosti. Přínos je však širší, pozitivum vidíme i při ochraně zdraví a života lidí, také při zvýšení pocitu bezpečí a jistoty. Ideální je, když je situační prevence tzv. „šitá na míru“ určitému objektu, místu, ulici, čtvrti, městu. Velkou výhodou je, že je mnohdy levnější, rychlejší a jednodušší a její výsledky jsou bezprostřednější a zřetelnější a účinnost je snadněji ověřitelná. Co se týče délky účinnosti, tak situační prevence je často pouze krátkodobá či nestálá, mnohdy vede k přesunu kriminality, což samozřejmě trápí mnohé zastánce situační prevence. Přesun kriminality může být jak teritoriální, tak časový, funkční, taktický, může jít i o přesun v objektu. Několik kriminologických studií již existenci přesunu potvrdilo, kdy např. zdokonalený systém uzamykání u nově vyráběných automobilů vedl svého času k jasněmu zájmu zlodějů o starší modely.

Dle mého názoru Novotný⁸⁹ správně uvádí, že dokonalé technické prostředky, které umožňují velkoplošný dozor nad lidmi a nad jejich životy, mohou mít jak svůj význam, tak mohou být i zneužity a tím vzniká napětí mezi zájmem na ochranu a bezpečnost občanů a zájmem na co nejširší ochranu všech lidských a občanských práv. Je tedy nutné usilovat o maximálně uvážlivé řešení problému a dbát ochrany těchto lidských a občanských práv.

4.2.1.3. VIKTIMOLOGICKÁ PREVENCE

Prevence viktimologie je chápána jako koncept bezpečného chování, rozdílného s ohledem na různé kriminogenní situace a psychickou připravenost ohrožených osob. Viktimologická prevence sleduje cíl, aby se člověk nestal obětí trestného činu, kdy viktimizaci chápeme jako proces stávání se obětí. Viktimologická prevence je orientována především na potenciální a skutečné oběti trestných činů. Do určité míry se překrývá s prevencí sociální a s prevencí situační. Viktimita znamená určitou

---

⁸⁸ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 193.

⁸⁹ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 199.

náchylnost, predispozici člověka stát se obětí trestného činu a projevuje se v chování oběti, dále je určitou interakcí oběti a pachatele v dané situaci, při jejich kontaktu a dále je reakcí sociálního okolí, které může působit oběti trestného činu ještě větší utrpení než samotný trestný čin.

Prevence viktimologie by měla zahrnovat přípravu dětí na osvojení si a uplatňování preventivních opatření, kterými by mohly snížit riziko svého ohrožení kriminalitou. Jde o informování dětí a mladistvých, stejně jako dospělých. Je tu nutný apel na odpovědnost za vlastní život a zdraví, za vlastní majetek. Je velmi vhodné učit děti již v raném věku, aby pečovaly o své zdraví a o svou vlastní bezpečnost. Rodiče i učitelé by měli upozorňovat děti a mladistvé na určité situace a informovat je o tom, jak se mají v daných situacích chovat. Informovanost je v těchto situacích velmi důležitá. Dítě pak ví, že nemá chodit pryč s cizími lidmi, že nemá otvírat dveře neznámým lidem, že si nemá brát od neznámých lidí bonbony, sladkosti, nemá se „kontaktovat“ s cizími lidmi na internetu v jakékoli podobě apod. Očekává se alespoň základní starost a péče o vlastní bezpečnost a bezpečnost blízkých. Stát se tímto nezříká povinnosti chránit své občany před zločinem, ale dává jim tak najevo, že i oni mají svým aktivním přístupem omezovat příležitosti k páčání trestné činnosti, protože ani stát není všemocný. Prevence viktimologie může být vůči dětem a mladistvým velmi adresná a realizovat se formou skupinového nebo individuálního poradenství a nácviku reagování v situacích, kdy jsou děti ohroženy apod. Je to důležité i z toho důvodu, že některé děti či mladiství mohou pachatele podněcovat ke spáchání trestného činu, provokovat ho svým neopatrným, lehkomyšlným, provokativním chováním. Při prevenci viktimologie by tedy mělo docházet ke zvyšování informovanosti o možnosti ochrany proti nejčastěji se vyskytujícím druhům kriminality a o správném chování v případě ohrožení trestným činem. Pokud se dítě či mladistvý již činu jinak trestného, provinění dopustilo, pak je třeba zaměřit se na psychologickou, zdravotní a právní pomoc a poradenství. Nutno podotknout, že člověk nemusí mít jako oběť žádný aktivní podíl na trestném činu, může se stát obětí náhodně nebo omylem.

4.2.2. Primární, sekundární a terciární prevence

Podle toho, komu jsou preventivní aktivity určeny a adresovány, rozeznáváme prevenci primární, sekundární a terciární.

Primární prevence představuje preventivní působení na nejširší veřejnost. Působí plošně na veškeré obyvatelstvo bez rozdílu a působí bez ohledu na stupeň kriminálního ohrožení nebo kriminální rizikovitosti. „*Primární prevence se snaží prostřednictvím hospodářské politiky, sociální politiky, kulturní politiky, právní politiky aj. působit na příčiny kriminality.*“⁹⁰

Sekundární prevence se zaměřuje na skupiny rizikových osob nebo jednotlivce, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činností, a na eliminaci kriminogenních faktorů. Rizikovými skupinami jsou pak děti bez náležitého dozoru, děti, které se dopouštějí záškoláctví, drogově závislí, nezaměstnaní mladiství či mladí dospělí, gambleři, alkoholicí, bezdomovci aj. Sekundární sociální prevencí jsou cílené informační a poradenské aktivity sociální péče vykonávané prostřednictvím linek důvěry, sociálních kurátorů pro mládež, streetworkerů, kteří se pohybují mezi ohroženou mládeží v jejím přirozeném prostředí, výchovných poradců na školách, protidrogových koordinátorů. Je nutné pamatovat na to, aby děti a mladiství nebyli stigmatizováni, ovšem je pravdou, že generální prevence, odstrašení, může mít velmi pozitivní vliv na potenciální pachatele, kdy dítě či mladiství vidí, že páchat čin jinak trestný, provinění se nevyplácí. Sekundární prevence situační je pak zaměřena na zlepšení bezpečnostní situace v rizikových oblastech jako jsou větší města, sídliště, nádraží, fotbalové stadiony apod.

Terciární prevence se zaměřuje na skupiny a jednotlivce, kteří se již dopustili trestné činnosti nebo se stali jejími oběťmi, čili jde o prevenci recidivy. Předpokládá se tu, že již ke spáchání trestného činu došlo. Terciární prevence sociální se pak zaměřuje na informační, organizační, poradenské a sociální opatření zaměřená na rehabilitaci jednotlivců a nové integraci do společnosti.

Výše uvedená klasifikace rozlišující na jedné straně prevenci sociální, situační a viktimologickou a na druhé straně prevenci primární, sekundární a terciární je mezinárodně uznávanou klasifikací. Jejich prolínáním vznikne devět základních druhů

---

⁹⁰ NOVOTNÝ, ZAPLETAL a kolektiv, Kriminologie, 3.vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 200.

prevence kriminality, které jsou vhodným východiskem pro výzkum i realizaci systému osobitých preventivních aktivit.⁹¹

---

⁹¹ HOLAR a kol., Kriminologie, 1. vyd., Praha: Leges 2009, s. 176.

Závěrem

Kriminalita obecně a tedy i kriminalita mládeže patří dlouhodobě k nejsledovanějším a nejdiskutovanějším tématům a problémům naší společnosti. Zabývat se tématem, jak společnost usiluje o předcházení kriminalitě mládeže je nejen zajímavé, ale také poučné. Vzhledem k existenci velkého množství různých pramenů, které se zabývají kriminalitou mládeže, by se mohlo zdát, že je snadné se v tomto tématu zorientovat. Informací na dané téma je skutečně dostatek, neboť zprávy o kriminalitě mládeže i dospělých jsou téměř všude kolem nás. Velmi často však platí, co autor to názor. Neexistuje jednotný názor na to, jak přistupovat ke kriminalitě mládeže, jak jí předcházet, či alespoň omezit. Stejně jako neexistuje jeden názor na příčiny a podmínky jejího vzniku. Společná vize existuje snad jen jediná, a to vymýtit kriminalitu z našich životů. Kriminologové však nejlépe vědí, že je tato vize zcela nereálná.

Stejně tak je nutné si uvědomit, že každý zdroj, ze kterého čerpáme informace, má svá specifika. Tato specifika je nezbytné zohlednit, abychom si o dané problematice nevytvořili mylnou představu, aniž bychom si toho byli vědomi. Na to je třeba dávat pozor i při statistikách, jejichž výsledky se nám mohou na první pohled zdát zcela jasné. Například, když vidíme postupem let klesající křivku počtu spáchaných trestných činů, nemusí to ještě nutně znamenat skutečný úbytek kriminality mládeže. Také hledání příčin a podmínek kriminality mládeže prochází neustálým vývojem. Jsme svědky změn v přístupech a směrech od původně striktních klasických a pozitivistických přístupů až po dnes uznávané multifaktorové pojetí. Přesto vše je nutno konstatovat, že snadná a přitom účinná cesta k omezení zločinu páchaného mládeží neexistuje. Kriminologických výzkumů a důkazů je nashromážděno mnoho, ale jak jsme mohli pozorovat, tak často jeden výzkum vyvrátí postupem času jiný.

Tak jak se na počátku zadaného tématu této práce mohlo zdát toto téma přehledné a srozumitelné, postupně jsem dospěla k názoru, že se jedná o téma velice obsáhlé a různorodé a každá z kapitol této práce by mohla být rozepsaná na samostatnou knihu. Proto jsem se snažila zaměřit na to, z mého pohledu, nejdůležitější. V práci uvádím názory těch autorů, s nimiž se ztotožňuji a s nimiž k danému tématu sdílím postoj. Jak z této práce vplynulo, neexistují jednoduchá a snadná řešení pro

porozumění kriminalitě, jejím příčinám a podmínkám, stejně jako neexistují jednoduchá a snadná řešení pro její předcházení a kontrolu, která by se líbila všem. Není co závidět kriminologům, kteří mají skutečně nelehkou úlohu. Jak se ukázalo v této práci, vše je provázáno se vším a proto nelze oddělovat např. vnější příčiny kriminality mládeže od vnitřních či se zabývat jen např. rodinou jako vnější příčinou a školu zcela opomenout. Stejně tak je vidět provázanost kontroly, např. prevence kriminality s rodinou a školou.

Při psaní této práce jsem dospěla k závěru, že pro účelné omezování kriminality dětí a mladistvých je velmi zásadní a nejdůležitější vliv rodiny a školy, neboť tyto formují děti od nejmladšího věku a utváří tak de facto osobnost člověka. Rodina i pedagogové by měli dětem a mladistvým vštěpovat morální zásady a hodnoty, které by měl člověk ve svém životě mít, aby žil tzv. spořádaný život. Je velmi důležité věnovat se prevenci, která je opět velmi úzce spjata s rodinou i školou. Stát a jeho instituce, neziskové organizace apod. zabývající se tímto tématem by měly informovat rodiče i pedagogy o příležitostech a důvodech, kdy a proč mládež páchá ve většině případů činy jinak trestné a provinění, aby byli rodiče i pedagogové obezřetnější a pozornější k impulzům, které dítě vysílá svým chováním a mohli vhodně reagovat. Ne vždy je to samozřejmě možné, ale jistě by to přispělo k obezřetnějšímu chování dospělých, kteří by mohli v některých případech zavčas zakročit.

Po důkladné analýze problému kriminality mládeže jsem se přiklonila k tomu či onomu názoru, se kterým se v této problematice ztotožňuji a vidím v nich řešení. Ráda bych ovšem položila důraz, apel na téma vlivu internetu, sociálních sítí na děti a mladistvé, kterému jsem se v této práci také věnovala a který je skutečně s 21. stoletím velmi úzce spjat. Dle mého názoru je velmi důležité informovat rodiče, pedagogy, děti a mladistvé, protože dostatek informací je v tomto případě velmi pozitivní prevencí. Je třeba tomuto tématu věnovat větší pozornost, jelikož stále více dětí a mladistvých tráví téměř všechn svůj čas u počítačů a nelze tento vliv zcela z životů dětí, i z životů našich vyloučit. Myslím si, že v této oblasti máme ještě velké mezery, které by bylo vhodné doplnit jak vzděláváním a informováním dětí i dospělých, tak i různými preventivními programy apod.

Seznam zkratek

ZSVM – Zákon č. 218/ 2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

TZ – Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník

TŘ – Zákon č. 141/ 1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky

LZPS – Listina základních práv a svobod

ZoR – Zákon č. 94/ 1963 Sb., o rodině

SPOD – Sociálně- právní ochrana dětí

OSN – Organizace spojených národů

Použitá literatura a prameny

I. Knižní publikace a sborníky

- ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Academia, 1998.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2.vydání. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- HOLAR, . a kol. *Kriminologie*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009.
- CHMELÍK, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná mládež*, 2. rozšířené vydání. Praha: MVČR, 1998.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1.vydání, Praha: Leges, 2009.
- KUČHTA, J.; VÁLKOVÁ, H. kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Práce s rizikovou mládeží, Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha: Portál, 1996.
- MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003.
- MIŇHALOVÁ, J. *Psychopatologie pro právník*, 2. upravené vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.
- MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001.
- TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2010.
- NEZKUSIL, J. a kol. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1978.
- NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*, 3. vydání. Praha: ASPI, 2008.
- POKORNÝ, V.; TELCOVÁ, J.; TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. 3. rozšířené vydání. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003.

- SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.
- ŠTAFLOVÁ, R. *Kriminologie, studijní texty*, Praha, 2008.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*, 1. vydání, dotisk. Praha: Karolinum, 2008.
- VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. 1. vydání. Praha: Horizont, 1984.
- VEČERKA, K. a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011.
- VEČERKA, K.; HOLAS, J.; ŠTECHOVÁ, M.; DIBLÍKOVÁ, S. *Sociálně-patologické jevy u dětí*. Praha: IKSP, 2000.
- VEČERKA, K.; HOLAS, J.; TOMÁŠEK, J.; DIBLÍKOVÁ, S.; BLATNÍKOVÁ, Š. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.
- VEČERKA, K.; ZOUBKOVÁ, I. *Kriminalita mládeže a proti mládeži*.
- VÍTEK, K.; VÍTKOVÁ, V. *Manželský a rodičovský faktor v protispolečenském jednání dětí*. In: *Sociologie pomáhá společenské praxi. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis- Svazek 17*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

II. Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/ 1993 Sb., Ústavy České republiky, ve znění úst.z.č. 347/ 1997 Sb., 300/ 2000 Sb., 448/ 2001 Sb., 395/ 2001 Sb. a 515/ 2002 Sb.
- Ústavní zákon č. 2/ 1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění úst.z.č. 162/ 1998 Sb.
- Zákon č. 218/ 2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/ 1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

- Zákon č. 94/ 1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 359/ 1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

III. Komentáře

- ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář 1. vydání. Praha: C.H. BECK, 2004.
- JELÍNEK, J.; MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004.

IV. Články

- Lažová, L.: Rodina a strategie, In *Marianne* 9/ 2011.
- Marešová, A.: Kriminalita mládeže. In *Trestní právo* 4/ 2005.
- Radvanová, S.: Význam rodinné mediace. In *Právo a rodina* 6/ 2001.

V. Internetové zdroje

- www.mvcr.cz
- www.justice.cz
- www.policie.cz
- www.safeinternet.cz
- www.socialnisite.123abc.cz
- www.handicapovani.zdrave.cz/oligofrenie/
- www.mvcr.cz/clanek/statistiky-kriminality- dokumenty.aspx
- www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-809236.aspx
- www.portal.justice.cz

Internetové zdroje aktuální ke dni 30.4.2012.

RESUMÉ

JUVENILE DELINQUENCY

Crime is an inevitable phenomenon of any democratic society. Social pathologies of youth were and are in focus of public attention, of both lays and professionals. In recent years, the juvenile delinquency appears in the Czech Republic in its most serious form – pre–delinquency of children. There is an increasing aggression, brutality, extremism and drug addiction among children and minors.

The purpose of my thesis is analysis of juvenile delinquency with a particular emphasis on causes and conditions because knowledge of these causes and conditions could help to prevent and reduce child and juvenile delinquency.

The thesis consists of four chapters, each of them dealing with different aspect of juvenile delinquency. Chapter One defines basic terminology.

Chapter Two describes the criminological characteristics, development and structure of juvenile delinquency. It is subdivided into two subchapters. Subchapter One deals with development and statistics of juvenile delinquency in the Czech Republic. Subchapter Two describes a crime the most frequently committed by children and minors.

The core of the whole thesis is chapter the Three related to the knowledge level of causes and conditions of juvenile delinquency and their characteristic features. It is subdivided into subchapters: Criminal Etiology, Internal Criminogenic Factors, External Criminogenic Factors. The subchapter Internal Criminogenic Factors describes the most common biological and psychological causes of human criminal behaviour such as psychosis, neurosis, psychopathy, etc. The most of attention is devoted to external criminogenic factors.

This subchapter contains of 5 sections, the first section Family is further divided into 3 parts and describes an influence of family and family education in shaping a young man or woman and his/ her behaviour. Attention is focused on how asocial and antisocial manifestations of a young man or woman are associated with defects in a family environment. The second section is called School and is studying whether the

school, teachers and classmates form children and minors and how. It describes the influence and its great and important role, which the school has immediately after the family. The third section is devoted to free time and hobbies. Children and minors have enough of free time therefore it is very important how their leisure time is used. This section contains a part entitled Internet and Social Networking, Cyberbullying, which is devoted to hazards that this seemingly serious fun can hide and increasing very dangerous encounter with cyberbullying and other crimes that often remain in a latent form. The fourth section is focused on a group, which has a strong influence on the behaviour of a young man or woman and finally the last fifth section deals with the influence of the workplace, where minors come in the period when their personality is still being shaped and formed and therefore it can not be completely missed out.

Finally, chapter the Four is devoted to crime control and is divided into two subchapter. The first is called the Penal Repression and Prevention of Crime Control and explains the importance of integrating repression and prevention with the emphasis on prevention, which is important in any democratic society, its categories and their interdependence. The second subchapter explains the classification of crime prevention and is further divided into two sections. The first section is called the Social, Situational, Victimologic Prevention and attention is paid to individual prevention categories according to its content focus which are further detailed in individual parts. The second section describing the Primary, Secondary and Tertiary Prevention is focused on the separation of preventive activities by recipients.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku kriminality mládeže, která patří dlouhodobě k nejsledovanějším a nejdiskutovanějším tématům a problémům naší společnosti.

Na začátku práce autorka vysvětluje základní pojmy. V další kapitole vysvětluje kriminologickou charakteristiku, zabývá se vývojem a strukturou kriminality mládeže.

Hlavní část práce je věnována příčinám a podmínkám kriminality mládeže, které jsou rozděleny na vnitřní a vnější příčiny a podmínky a jsou jednotlivě popisovány (např. rodina, škola, volný čas). Poslední kapitola je věnována kontrole kriminality, kde jsou jednotlivě vysvětleny způsoby kontroly kriminality.

ABSTRACT

This thesis focuses on juvenile delinquency that has long been the most watched and most discussed topics and problems our society.

At the beginning, the author explains the basic concepts. The next chapter explains the characteristics of Kriminology, deals with the development and structure of juvenile delinquency.

The main part of the thesis is related to the knowledge level causes and conditions of juvenile delinquency and their characteristic features. It is divided into Internal Criminogenic Factors and External Criminogenic Factors of causes and conditions and are described individually (eg. Family, school, leisure time). The last chapter is devoted to crime control where author individually explains ways to control crime.

KRIMINALITA MLÁDEŽE
JUVENILE DELINQUENCY

KLÍČOVÁ SLOVA - KEYWORDS

DELIKVENCE DĚTÍ A MLADISTVÝCH, PŘÍČINY A PODMÍNKY
KRIMINALITY MLÁDEŽE, KONTROLA KRIMINALITY

DELINQUENCY OF CHILDREN AND MINORS, CAUSES AND
CONDITIONS OF JUVENILE DELINQUENCY, CRIME CONTROL